

The Meta-Synthesis of Factors Affecting Informal Employment in the Border Areas of Iran

Kimia Vaezi *

PhD Candidate in Social Work, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Mansour Fathi

Associate Professor of Social Work, Faculty of Social Sciences Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Hojjatollah Mirzaei

Assistant Professor of Planning and Economic Development Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Hamideh Adelyan Rasi

Assistant Professor of Social Work Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Introduction

The informal economy has become a major field of inquiry worldwide, particularly in border areas, where characterized by distinctive socio-economic conditions. In Iran, informal employment is notably widespread in these areas, influenced by a combination of economic conditions, cultural factors, and limited access to formal employment opportunities. Against this backdrop, this study aims to examine the multifaceted factors affecting informal employment in Iran's border areas, with the aim of providing insights into the mechanisms driving this phenomenon and its implications for local communities.

Literature Review

Researchers have divided studies of the informal economy into two categories. Notable studies include Schneider (2000), Boettke (2002), Antonis and Cavalcanti (2007), Babali and Zaranejad (2020), Esfandiari and Mehrabani (2006), and Arab Mazari Yazdi (2001). Other studies have explored the factors contributing to the emergence of the informal economy. For instance, research by Torabi (2022), Matsongony and Mutambara (2023), and Heinger et al. (2013) in Thailand, as well as Louiza and Regolini (2006), identified low-quality legal frameworks, poor oversight, lack of access to job opportunities, legal barriers, and taxation as significant factors influencing the informal economy. A review of the literature

* Corresponding Author: kvaezi3000@gmail.com

How to Cite: Vaezi, K; Fathi, M ; Mirzaei, H ; Adelyan Rasi, H. (2026). The meta-synthesis of factors affecting informal employment in the border areas of Iran, *Journal of Social Development and Welfare Planning*,17(66), 33-78.

indicates that informal employment often arises as a coping mechanism in response to economic instability and inadequate access to formal job opportunities. However, comprehensive studies that specifically analyze these findings within the context of Iran's border areas remain limited.

Methodology

This research employs a meta-synthesis approach to analyze qualitative studies related to informal employment in border areas in Iran. Given that meta-synthesis is an appropriate method for achieving a comprehensive understanding of a research domain, and considering that no comprehensive study has yet examined the factors influencing informal employment in Iran's border areas, this approach was considered suitable for exploring the factors affecting this phenomenon. Therefore, the six-stage model proposed by Walsh and Downe (2005) was utilized, encompassing the following steps: defining the study's objective, conducting a systematic literature search, reviewing search results and evaluating documents, extracting relevant content aligned with the research goal, analyzing findings, and interpreting results. In total, 15 articles published between 2011 and 2023 were selected based on specific criteria, including relevance to the topic, methodological rigor, and focus on qualitative research. The analysis process involved coding the data to identify recurring themes and patterns, thereby enabling a deeper understanding of the factors influencing informal employment.

Findings

The results indicate a complex interplay of intra-border and extra-border factors shaping informal employment in Iran's border regions. Intra-border factors include high unemployment rates, poverty, and underinvestment in border areas. In addition, weak institutional structures and ineffective governance, which lead to lack of access to formal employment opportunities and support services, were mentioned as factors. Extra-border factors, especially shared cultural and historical ties with neighboring countries, facilitate informal employment opportunities. This dynamic is often observed in the form of smuggling and informal border trade, where individuals capitalize on price differentials and demand for goods that are cheaper on the other side of the border. Geopolitical factors, such as regional conflicts and sanctions, also have a significant impact on the economic outlook and intensify the tendency toward informal employment. Informal markets and unregulated exchange of goods exacerbate the situation and create an environment in which informal employment expand and persist.

Conclusion

The findings emphasize the need for comprehensive policy interventions to address the challenges associated with informal employment in Iran's border areas. Recognizing the multifaceted nature of informal employment and effective strategies such as improving the formal labor market, increasing access to resources, creating a supportive environment for entrepreneurship, and addressing socio-cultural dimensions are effective in strengthening the formal labor market. Strengthening cooperation between government and non-government organizations

will also help bridge the gap between the formal and informal sectors and thereby improve economic stability and social welfare in these regions. Overall, this study identifies factors affecting informal employment in two broad categories: intra-border and extra-border factors, and emphasizes the importance of targeted policies that can reduce dependence on informal employment and promote sustainable economic development in Iran's border regions. By addressing the root causes of informal employment and creating a conducive environment for formal economic activity, it is possible to improve the livelihoods of border residents and contribute to the overall economic development of the country.

Keywords: Informal Economy, Informal Employment, Border Areas, Meta-Synthesis

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران

دانشجوی دکتری مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

kimia.waezi * ID

دانشیار گروه مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

mansoor.fathi ID

استادیار گروه برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

hajat.al-mirzaei ID

استادیار گروه مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

hamideh.adalian-rasi ID

چکیده

نظر به اینکه اشتغال غیررسمی پیامدهای متعددی بر فقر و توزیع درآمد دارد، شناخت عوامل مؤثر بر آن اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. هدف از مطالعه حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران بود. این مطالعه با استفاده از روش فرا ترکیب شش مرحله‌ای والش و دان (۲۰۰۵) انجام شد. در این راستا، ۲۰۲۴ مقاله از پایگاه‌های مختلف داده‌بازیابی شد که از این تعداد، ۱۵ مقاله مطابق با اهداف پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که عوامل متعددی، شامل عوامل درون‌مرزی و عوامل برون‌مرزی، در اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران نقش دارند. نتایج حاکی از آن بود که عواملی که افراد را به کار غیررسمی ترغیب می‌کنند، متنوع و ناهمگن هستند. این ناهمگونی نه تنها ناشی از کنش انتخابی افراد است، بلکه به عواملی که زمینه‌ساز و ایجادکننده اشتغال غیررسمی درون مرزها و همچنین تحولات منطقه‌ای و ارتباط با کشورهای همسایه می‌باشد، بستگی دارد. بنابراین، لازم است در زمینه ایجاد فرصت‌های اشتغال‌زایی، بهبود محیط کسب‌وکار، تغییر رویکرد نهادهای متولی و تقویت روابط کشورهای همسایه به منظور بهبود سیاست‌گذاری تجاری در مناطق مرزی تدابیری اندیشیده شود.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد غیررسمی، اشتغال غیررسمی، مناطق مرزی، فرا ترکیب

مقدمه

اقتصاد غیررسمی^۱ که از آن به اقتصاد «سیاه»^۲، «زیرزمینی»^۳، «ثبت نشده»^۴، «پنهان»^۵، «سایه‌ای»^۶، «نامنظم»^۷، «زیرزمینی»^۸ و «موازی»^۹ نیز تعبیر می‌شود برای توصیف درآمدی که از پرداخت مالیات اجتناب می‌کنند، به کار می‌رود (Bernaba, 2002:3). اقتصاد غیررسمی به فعالیت‌های اقتصادی اطلاق می‌شود که خارج از محدوده مقررات، ساختارها و حمایت‌های رسمی عمل می‌کند و شامل کسب و کارهایی است که ثبت نشده‌اند، مالیات نمی‌پردازند و تحت قوانین رسمی نیستند (Schneider, 2002: 3). اقتصاد غیررسمی شامل تمام فعالیت‌های اقتصادی است که از لحاظ قانونی تحت پوشش مقررات دولتی نیستند (ILO, 2018) این بخش از اقتصاد بخش مهمی از اقتصاد کشورهای در حال توسعه را تشکیل می‌دهد و برای خانوارهای فقیر شغل ایجاد می‌کند (Schneider, 2006: 15).

بیش از ۶۰ درصد از نیروی کار جهان در اشتغال غیررسمی است که بیش از ۲ میلیارد نفر در سراسر جهان را در برمی‌گیرد که این میزان در آفریقا ۸۵٫۸٪ در آسیا و اقیانوسیه ۶۸٫۲٪ در آمریکا ۴۰٪ و در اروپا و آسیای مرکزی دارای کمترین میزان با ۲۵٫۱٪ است (ILO, 2023) و حدود ۴۰٫۴٪ از اشتغال ایران در بخش غیررسمی قرار دارد (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۲۲). بر اساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹ سهم اشتغال غیررسمی از کل اشتغال کشور ۳۱٫۴٪ و در مناطق مرزی ۳۷٫۸٪ بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰). اقتصاد غیررسمی در بسیاری از حوزه‌های اقتصادی از جمله بخش کشاورزی، خدمات، حمل و نقل و بخش تجارت و بازرگانی وجود دارد (Chen, 2012: 14).

-
1. informal Economic
 2. black
 3. underground
 4. unrecorded
 5. hidden
 6. shadow
 7. irregular
 8. subterranean
 9. parallel

یکی از حوزه‌های اقتصاد غیررسمی، اقتصاد مرزی است که به فعالیت‌هایی اشاره دارد که در مناطق مرزی و میان کشورها و خارج از چارچوب‌های مقررات رسمی صورت می‌گیرد و انواع کالاهای مصرفی، مواد غذایی، لوازم خانگی و غیره به صورت غیرقانونی وارد یا صادر می‌شود (Lesser & Moisé-Leeman, 2009: 43).

ایران دارای ۱۶ استان مرزی است که حدود ۵۰ درصد از مساحت کشور را در برمی‌گیرد. این استان‌ها حدود ۴۹ درصد از جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند (قادر زاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۲). مرزها شکل خاصی از اقتصاد را برای مرزنشینان ایجاد می‌کند و تجارت مرزی غیررسمی اغلب زمانی رخ می‌دهد که تفاوت‌های قیمتی مهمی بین کالای رسمی و غیررسمی در کشور واردکننده وجود داشته باشد. زمانی که ضعف اجرای قانون، فساد و هزینه گمرکی بالا باشد، تجارت مرزی غیررسمی افزایش می‌یابد (Lesser & Moisé-Leeman, 2009: 17). ضعف کنترل دولتی و دوری از مرکز (Willson, 2005: 473)؛ فقر و بیکاری در مناطق مرزی (ILO, 2012) از دیگر دلایل گرایش به اشتغال غیررسمی است.

در مناطق مرزی علاوه بر فقر و بیکاری، کمبود سرمایه‌گذاری و نابرابری اقتصادی زمینه‌ساز فعالیت‌های غیررسمی است (Sakson & Matuszczyk, 2018: 8). از نظر دسوتو^۱ دلیل اشتغال غیررسمی به‌ویژه در مناطق مرزی موانع قانونی، هزینه‌های گمرک و بوروکراسی است. (De soto, 1989: 14). به‌طور کلی فقر و بیکاری، موانع تجاری، نوسانات اقتصادی و کمبود زیرساخت‌های مناسب، تفاوت سیاست‌های تجاری بین کشورها از دلایل مهم ایجاد فعالیت‌های غیررسمی در مناطق مرزی است (Razin & Sadka, 2007, Helmke & Levitsky, 2004, Anderson & van Wincoop, 2003).

در مناطق مرزی ایران به دلایلی از جمله ویژگی‌های محیطی، اشتراکات فرهنگی با مردمان آن سوی مرز، ناکارآمدی نهادهای اقتصادی، توزیع ناعادلانه منابع، رویکرد امنیتی به مرزها، سیاست‌های توسعه‌ای مرکز‌محور و نابرابری در فرصت‌های اشتغال دسترسی به

1. De Soto

اشتغال رسمی محدود شده است که پیامدهایی مانند ناامنی، کاهش کیفیت زندگی، مهاجرت و قاچاق را به دنبال داشته است (دانش مهر و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۷). این وضعیت، ساکنان این مناطق را واداشته است تا به شیوه‌های کسب و کار و بهره‌مندی از موقعیت مرزی گرایش یابند. از ویژگی‌های مهم اقتصاد غیررسمی در شهرهای مرز نشین تنوع کسب و کارهای غیررسمی است که در اشکال مختلف مبادلات مرزی غیرقانونی مانند قاچاق کالا، کولبری، بدوکی، ملوانی و مانند آن ظهور یافته است.

برخی از محققان محدودیت‌های ورود به اقتصاد رسمی و برخی دیگر ویژگی‌های محیط اقتصادی را عامل رشد اقتصاد غیررسمی در ایران می‌دانند (عرب مازار یزدی، ۱۳۸۴: ۲۵). همچنین بیکاری، ضعف تولیدات داخلی، ناهمسانی قیمت در داخل و خارج از کشور، ضعف مبارزه با قاچاق، فقر و محرومیت در مناطق مرزی نیز ذکر شده است (کهنه‌پوش و جلالیان، ۱۳۹۲: ۶۷). فقر و بیکاری در مناطق مرزی یکی از مهم‌ترین دلایل فعالیت‌های غیررسمی است. مرزنشینان برای تأمین معیشت مجبور به انتخاب مشاغل غیررسمی هستند؛ آن‌هم در شرایطی که بسیاری از مشاغل غیررسمی نیاز به سرمایه‌گذاری چندانی ندارند و در دسترس هستند (خیرالدین و زارع‌پور، ۱۳۹۳: ۲۷). نابرابری در فرصت‌های اشتغال و شرایط خاص مناطق مرزی باعث شده است شیوه‌های کسب و کار غیررسمی گسترش یابد (نانکلی کل آبادی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۵۵) که دارای مخاطرات قانونی، مالی، شرایط ناایمن، عدم حقوق نمایندگی و وضعیت اشتغال مبهم و ناپایدار است (International Labour Conference, 2013).

درک بخش غیررسمی برای سیاست‌گذاران بسیار مهم است، زیرا امکان مداخلات هدفمند، تدوین سیاست و توسعه استراتژی‌هایی برای بهبود رفاه افراد شاغل در اقتصاد غیررسمی را فراهم می‌کند؛ بنابراین هدف این مطالعه شناخت عوامل مؤثر بر ایجاد و استمرار اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران است و این پرسش کلیدی مطرح است که عوامل مؤثر بر ایجاد و تداوم اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

مطالعات حوزه اقتصاد غیررسمی به چند دسته قابل تقسیم است. برخی پژوهش‌ها با رویکرد کلان اقتصادی، حجم اقتصاد غیررسمی را اندازه‌گیری کرده‌اند. مطالعه اشنايدر^۱ (۲۰۰۰)، بوات^۲ (۲۰۰۲)، انتونز و کاوالکانتی^۳ (۲۰۰۷)، بابعالی و زراء نژاد (۱۳۹۹)، نصیری اقدم و همکاران (۱۳۹۱)، اسفندیاری و مهربانی (۱۳۸۵) و عرب مازار یزدی (۱۳۸۰) در این دسته قرار دارند. برخی دیگر از مطالعات تجربی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی را بررسی کرده‌اند؛ برای مثال مطالعه تورم^۴ (۲۰۲۲) سطح پایین سرمایه انسانی و عدم دسترسی به منابع مالی در مناطق مرزی آفریقای جنوبی؛ ماتسونگونی و موتامبارا^۵ (۲۰۲۳) سودآوری بالا، بوروکراسی و فساد در مناطق مرزی زیمبابوه و هاینگر و همکاران^۶ (۲۰۱۳) عدم دسترسی به فرصت‌های شغلی، موانع قانونی و مالیات در تایلند؛ لویزا و ریگولینی^۷ (۲۰۰۶) کیفیت پایین قوانین قضایی و کیفیت پایین نظارت را از عوامل اقتصاد غیررسمی دانستند.

در ایران محمدی و همکاران (۱۴۰۰) عوامل اقتصادی، سیاسی-امنیتی، فرهنگی و جغرافیایی؛ باینگانی و جلالی‌پور (۱۳۹۹) مشکلات محیطی، محدودیت منابع و عوامل فرهنگی-اجتماعی؛ نسترن و همکاران (۱۳۹۴) نزدیکی به مرز، تعلقات فرهنگی-اجتماعی با آن سوی مرز، کمبود فرصت‌های شغلی و قاچاق کالا را از مهم‌ترین عوامل اشتغال غیررسمی دانستند. مرور تحقیقات پیشین حاکی از آن است که دلایل متنوعی در ایجاد اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی که دارای شرایط خاص جغرافیایی و ژئوپلیتیکی است، نقش دارد. همچنین مطالعات بسیاری در زمینه اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران

-
1. Shnaider
 2. Bohata
 3. Antones and Cavalcanti
 4. Rand & Torm
 5. Matsongoni & Mutambara
 6. Loayza, Norman, and Jamele Rigolini,
 7. Heinger

صورت گرفته است اما تاکنون مطالعه‌ای که به شیوه فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در این مناطق را مورد مطالعه قرار دهد، یافت نشد. از این منظر پرداختن به این موضوع بیش از پیش ضرورت می‌یابد.

مبانی نظری

در سال ۱۹۷۰ اقتصاددانان توجه ویژه‌ای به فقر و بیکاری میان کارگران مناطق محروم شهری داشتند. نارضایتی از وضعیت بیکاری و مشارکت اقتصادی پایین اقلیت‌ها سبب ایجاد نظریه دوگانگی بازار^۱ شد که به اقتصاد غیررسمی در جوامع توسعه‌نیافته می‌پردازد و تأکید دارد که بخش غیررسمی متشکل از فعالیت‌ها و مشاغل حاشیه‌ای بخش رسمی اقتصاد است، درواقع آنان بخش غیررسمی اقتصاد را از بخش سرمایه‌داری مدرن جدا می‌دانند و معتقدند اشتغال غیررسمی یک سازوکار معیشتی برای فقر است که به دلیل فرصت‌های اندک در بخش رسمی و ناتوانی از دستیابی به آن به بخش غیررسمی گرایش یافته‌اند در این نظریه فعالیت‌های بخش غیررسمی در زمره فعالیت‌های حاشیه‌ای قلمداد می‌شود که اثربخشی آن در حد تأمین نیازهای اولیه است، هرچند این مسئله به گونه‌ای مثبت ارزیابی می‌شود، چرا که بخش غیررسمی خدمات و کالاهای مناسب را به فقرا ارائه داده و به یکپارچگی اجتماعی یاری می‌رساند (Chelcea & Mateescu, 2004: 8).

اما رویکرد نئولیبرالیسم که پیوند نزدیکی با دیدگاه دسوتو^۲ دارد معتقد است شرایط اداری و حقوقی در کشورهای در حال توسعه انباشت سرمایه و استفاده از فعالیت‌های مولد را محدود ساخته است. فضای نامناسب کسب و کار و سرمایه‌گذاری در این کشورها از یک طرف بخش بزرگی از کارگزاران اقتصادی را به سمت بخش غیررسمی هدایت کرده و از سوی دیگر رشد فعالان بخش رسمی را با مانع مواجه ساخته است و در این میان بنگاه‌های کوچک اقتصادی و فقرا بیش از پیش دچار زیان می‌شوند. دسوتو راهکار کاهش

1. Dualist Theory
2. De Soto

فقر و توسعه اقتصاد رسمی را تسهیل قوانین و گسترش چتر حمایت قانونی می‌داند تا بتوان به دارایی فقرا حیات بخشید و آنان را به سرمایه‌داران کوچک تبدیل کرد (De Soto, 2005: 118). دسوتو تأکید می‌کند که بخش غیررسمی شامل نوآوران تجاری کوچکی است که با قصد فرار از مالیات و هزینه‌ها و بوروکراسی به مشاغل غیررسمی روی می‌آورند و تا زمان وجود بوروکراسی، دسترسی دشوار به منابع تولیدی و نبود حقوق مالکیت اشتغال غیررسمی تداوم دارد (یوسف، ۲۰۱۱: ۶۲۷).

نظریه ساختارگرایی کاستلز و پورترز^۱ (۱۹۸۹) معتقد است که سرمایه‌داری و ناهمخوانی قانون با شرایط کنونی، موجب گسترش بخش غیررسمی اقتصاد است. باور محوری ساختارگرایی این است که بخش غیررسمی اقتصاد بر اساس توسعه سرمایه‌داری (نه عدم توسعه اقتصادی) ظهور می‌یابد، بر همین اساس مختص کشورهای توسعه‌نیافته نیست و در همه کشورهای توسعه‌یافته نیز وجود دارد. نظریه ساختارگرایی معتقد است که اغلب گروه‌های آسیب‌پذیر از لحاظ اقتصادی و اجتماعی به اشتغال غیررسمی گرایش می‌یابند و در واقع بهره‌کشی از نیروی کار در بخش غیررسمی از طریق سرمایه صورت می‌گیرد، بنابراین نگرش منفی نسبت به بخش غیررسمی اقتصاد و نیروهای شاغل در آن به‌عنوان گروه‌های آسیب‌پذیر وجود دارد (Wamuthenya, 2009: 13).

در نظریه ساختارگرایی این اعتقاد وجود دارد که نبود هماهنگی میان نهادهای رسمی و نهادهای غیررسمی جامعه مانند عدم اعتماد به دولت، عامل گسترش اقتصاد غیررسمی است، اما به نظر می‌رسد این ناهماهنگی محدود به نهادهای رسمی و غیررسمی نیست، بلکه نهادهای غیررسمی نیز به طریقی از فقدان هماهنگی بین کارگر- کارفرما رنج می‌برند. اما در رویکرد آزاده‌گرا بر کارآفرینان غیررسمی که به‌طور آگاهانه از مالیات و مقررات اجتناب می‌کنند، تأکید می‌شود (Wiego, 2012: 6). در این رویکرد عده‌ای از کارگران داوطلبانه به این بخش ورود می‌کنند؛ بر همین اساس هینتز و پولین^۲ (۲۰۰۳) در مطالعات

1. castells & porters
2. Heintz & Pollin

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۴۳

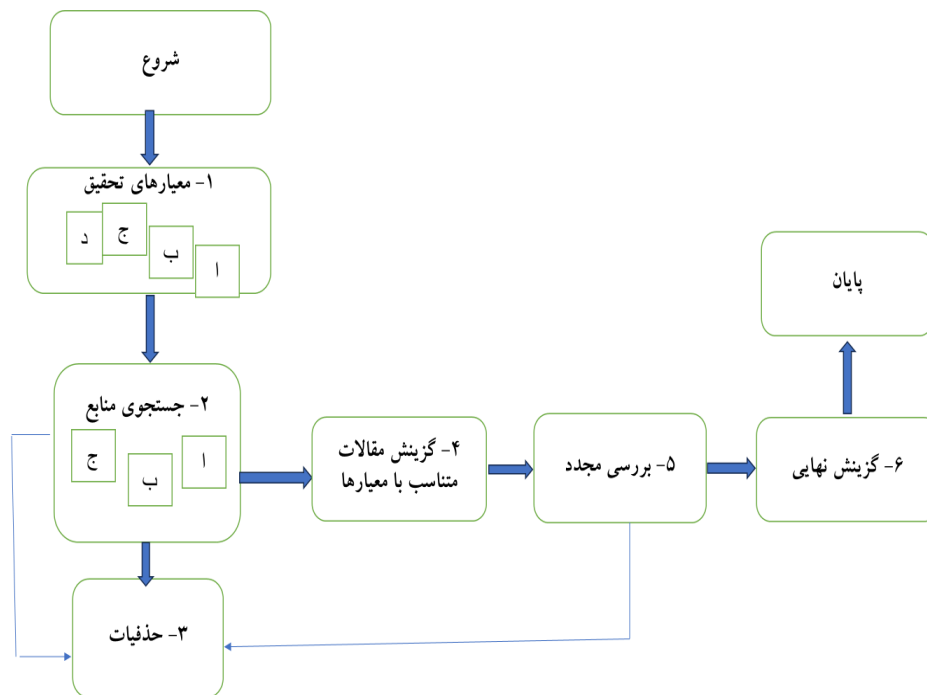
خود شواهدی از فعالیت داوطلبانه در بخش غیررسمی اشتغال در جمهوری دومینیکن ارائه و نشان دادند که فروشندگان خیابانی به دلیل درآمد بیشتر حاضر به رسمی شدن نیستند. به طور کلی دیدگاه‌های فکری مختلفی در مورد دلایل ایجاد اقتصاد غیررسمی وجود دارد.

روش

یکی از روش‌هایی که به منظور بررسی و ترکیب مطالعات موجود در یک حوزه مورد استفاده قرار می‌گیرد فرا مطالعه^۱ است. این روش نتایج پژوهش‌های پیشین را ترکیب کرده و روابط تازه‌ای میان پدیده‌های اجتماعی ایجاد می‌نماید (Glass, 1976: 3). یکی از انواع فرا مطالعه، فرا ترکیب^۲ است که به تحلیل و ترکیب مطالعات کیفی و ارائه دیدگاهی جامع در زمینه مسائل می‌پردازد. فرا ترکیب به‌ویژه در شناسایی روندها و الگوها کاربرد دارد و نتایج آن جهت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری یاری‌رسان است (Zimmer, 2006: 312).

با توجه به اینکه فرا ترکیب روش مناسبی برای کسب یک ترکیب جامع است و با ارائه نگرشی نظام‌مند برای پژوهشگران به کشف موضوعات جدید می‌پردازد و نظر به اینکه مطالعه‌ای جامع از عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران انجام نشده است، روش فرا ترکیب به‌عنوان روشی مناسب برای کشف عوامل مؤثر در این پدیده در نظر گرفته شد. بر همین اساس پژوهش حاضر با استفاده از الگوی شش مرحله‌ای والش و دان^۳ (۲۰۰۵) طی مراحل زیر انجام گرفت: تعریف هدف مطالعه، جستجوی نظام‌مند متون، بررسی نتایج جستجو و ارزیابی اسناد، استخراج محتوای مرتبط با هدف تحقیق، تجزیه و تحلیل یافته‌ها و تفسیر یافته‌ها. نمودار زیر شمایی از مراحل تحقیق را نشان می‌دهد.

1. Meta-Synthesis
2. Meta-Synthesis
3- Walsh & Downe

نمودار ۱- مراحل تحقیق

۱- تعیین هدف پژوهش: در گام نخست، هدف شناسایی عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران در نظر گرفته شد. به منظور تعیین اینکه کدام منبع با هدف مطالعه مرتبط است، یا از کدام منبع باید صرف نظر کرد از معیارهای مختلفی به شرح زیر استفاده شد:

الف: مرتبط بودن با موضوع: مقالات باید به عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی (عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، جغرافیایی یا محیطی) در مناطق مرزی ایران پرداخته باشد و ارتباط مستقیم با این موضوع داشته باشد؛ ب: زبان: مقالات به زبان فارسی نوشته شده باشند؛ ج: رتبه علمی: مقالات از رتبه علمی- پژوهشی برخوردار باشند؛

د: روش‌شناسی: مقالات به روش کیفی انجام شده باشند؛ در صورتی که با روش ترکیبی انجام شده باشند داده‌های بخش کیفی آن مورد استفاده قرار گیرد؛ ه: سال انتشار: طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ منتشر شده باشند.

۲- جستجوی نظام‌مند متون: این مرحله به چند بخش تقسیم شد:

الف: استفاده از پایگاه‌های داده: برای یافتن منابع از مقالات نمایه شده در پایگاه‌های داده نورمگز^۱، سید^۲، مگیران^۳ و پرتال جامع علوم انسانی^۴ استفاده شد. استفاده از چندین پایگاه داده مختلف امکان جستجوی کامل‌تر و دقیق‌تری را فراهم آورد. برای ارزیابی اعتبار پایگاه‌های داده، مقالات موجود در این پایگاه‌ها با مقالاتی که در پایگاه‌های معتبر بین‌المللی منتشر شده بودند مقایسه شد. همچنین برای اطمینان از جامعیت منابع، از کارشناسان و پژوهشگران متخصص در این حوزه بهره گرفته شد. ب: کلیدواژه‌ها: برای یافتن منابع از کلیدواژه‌های فارسی اشتغال غیررسمی، تجارت غیررسمی، مناطق مرزی، قاچاق، کولبری، ته‌لنجی و بدوکی استفاده شد. کلیدواژه‌های فوق در فرآیند مشاوره با کارشناسان مرتبط انتخاب گردید. استفاده از کلیدواژه‌های متنوع احتمال از دست دادن مقالات مرتبط را کاهش داد.

ج: حذف مقالات غیرقابل دسترس: مقالاتی که فایل تمام متن آن‌ها در دسترس نبود یا تکراری بودند، حذف شدند. برای یافتن فایل تمام متن مقالات غیرقابل دسترس علاوه بر جستجو در پایگاه‌های تعیین‌شده، در موتور جستجوی گوگل نیز به صورت دستی و به‌منظور کاهش احتمال از دست دادن مقاله جستجو انجام گرفت.

۳- انتخاب و ارزیابی مقالات: مقالاتی که در عنوان و چکیده به عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی پرداخته بود، انتخاب و بقیه حذف شدند. به‌منظور کاهش سوگیری برای بررسی

1. Noor Mags
2. SID
3. Magiran
4. ensani.ir

مقالات از یک تیم مستقل استفاده شد. مقالات انتخابی از نظر ارتباط چکیده با هدف مطالعه، ارزیابی شدند. استفاده از فرم‌های ارزیابی استاندارد و ارزیابی مقالات توسط چند پژوهشگر بر اعتبار کار افزود. برای اطمینان از پایایی انتخاب مقالات، از یک چک‌لیست استاندارد با معیارهایی نظیر مرتبط بودن موضوع، روش‌شناسی پژوهش، و کیفیت علمی استفاده شد. این چک‌لیست شامل ارتباط چکیده و هدف مقاله با موضوع پژوهش؛ ۲- استفاده از روش‌های کیفی یا ترکیبی با تمرکز بر بخش کیفی؛ ۳- کیفیت نشریه و رتبه علمی مقاله بود که توسط دو پژوهشگر مستقل تکمیل شد و در صورت اختلاف نظر، از پژوهشگر سوم برای جمع‌بندی نهایی استفاده گردید. فرآیند جستجو به گردآوری بالغ بر ۲۰۲۴ مقاله علمی پژوهشی انجامید که در نهایت ۱۵ مقاله انتخاب و مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفت.

پس از حذف مطالعات غیر مرتبط با اهداف و سؤالات پژوهش، پژوهشگران کیفیت روش‌شناختی مطالعات را با استفاده از برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی^۱ که به بررسی دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی پژوهش می‌پردازد، ارزیابی کردند. این برنامه بر اهداف تحقیق، منطق روش‌شناسی، طرح پژوهش، روش نمونه‌گیری، گردآوری داده‌ها، انعکاس‌پذیری، دقت در تجزیه و تحلیل داده‌ها، ملاحظات اخلاقی، ارائه واضح یافته‌ها و ارزش تحقیق تأکید دارد (تلافی داریانی و خیبری، ۱۳۹۶: ۲۷). بر همین اساس ابتدا پژوهش‌ها مطالعه شد و به هر پژوهش بر اساس دارا بودن ویژگی‌های فوق، امتیازی بین ۱- ۵ اختصاص داده شد. بر اساس مقیاس ۵۰ امتیازی برنامه فوق، سیستم امتیازبندی خیلی خوب (۴۱-۵۰)، خوب (۳۱-۴۰)، متوسط (۲۱-۳۰)، ضعیف (۱۱-۲۰)، خیلی ضعیف (۰-۱۱) را طرح‌ریزی شد و هر پژوهشی که امتیاز کمتر از ۳۱ را به خود اختصاص دهد، حذف گردید.

مقالات انتخابی ابتدا توسط دو پژوهشگر غربالگری و امتیازبندی شدند و در صورت اختلاف نظر، از نظرات سایر پژوهشگران برای توافق نهایی استفاده گردید. به‌منظور کاهش

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۴۷

سوگیری در ارزیابی، تمام مقالات به طور تصادفی بین پژوهشگران توزیع شد تا از هر گونه تأثیرگذاری نادرست جلوگیری شود. در این پژوهش ۱۵ مطالعه باقی مانده در مرحله قبل با استفاده از برنامه مهارت های ارزیابی حیاتی، ارزیابی شد و با توجه به امتیاز بالای ۳۱ همه آن مقالات وارد مرحله نهایی شدند. فهرست نهایی مطالعات ارزیابی شده در جدول زیر به نمایش درآمده است.

جدول ۱- ارزیابی مطالعات با استفاده از برنامه مهارت های ارزیابی حیاتی

معیار	مقاله	اهداف تحقیق	منطق روش شناسی	طرح تحقیق	روش نمونه برداری	جمع آوری داده ها	انعکاس پذیری	ملاحظات اخلاقی	دقت در تجزیه و تحلیل داده ها	بیان واضح و روش یافته ها	روش تحقیق	مجموع نمرات
کد ۱	۴	۵	۴	۴	۴	۵	۴	۴	۳	۲	۵	۴۰
کد ۲	۴	۴	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۴	۳	۴	۳۸
کد ۳	۳	۵	۴	۴	۴	۴	۳	۴	۵	۵	۵	۴۲
کد ۴	۴	۵	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۵	۴	۵	۴۶
کد ۵	۵	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۴	۵	۳	۵	۴۵
کد ۶	۴	۵	۵	۳	۵	۵	۴	۵	۴	۳	۴	۴۲
کد ۷	۵	۴	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵	۴۷
کد ۸	۵	۴	۵	۵	۴	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۴۱
کد ۹	۵	۵	۴	۴	۴	۵	۳	۴	۵	۵	۴	۳۹
کد ۱۰	۴	۵	۴	۴	۵	۵	۳	۴	۵	۴	۵	۴۴
کد ۱۱	۴	۴	۴	۴	۵	۵	۴	۴	۳	۴	۴	۴۱
کد ۱۲	۳	۴	۴	۴	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵	۴۴
کد ۱۳	۲	۴	۴	۴	۵	۵	۳	۴	۵	۵	۵	۴۲
کد ۱۴	۵	۴	۴	۴	۴	۵	۵	۴	۳	۴	۵	۴۳
کد ۱۵	۴	۴	۴	۵	۴	۴	۳	۴	۳	۲	۴	۳۷

یافته‌ها

در مرحله چهارم داده‌ها از هر مقاله به صورت دستی توسط دو پژوهشگر استخراج شدند و کدهای اساسی بر اساس مرور دقیق شناسایی شد. برای افزایش دقت و اعتبار، هر پژوهشگر به صورت مستقل مقالات را بررسی کرد و سپس کدهای استخراج شده در یک جلسه توافقی مورد بحث و هماهنگی قرار گرفت تا اطمینان حاصل شود که هیچ اطلاعاتی از دست نرفته است. تمامی مقالات انتخابی چندین بار مطالعه شدند تا جامعیت فرآیند تضمین شود. جدول توصیفی زیر نتایج مطالعات انتخاب شده را با ارائه اطلاعات کلیدی نشان می‌دهد.

جدول ۲- جدول توصیفی از نتایج مطالعات انتخاب شده

ردیف	عنوان مقاله	نویسنده	هدف	روش	یافته‌ها
کد ۱	برساخت اجتماعی پدیده تجارت مرزی: ارائه یک نظریه زمینه‌ای در شهرستان مریوان	قادر زاده و همکاران ۱۳۹۰	کاوش در چگونگی و ظهور روند تجارت مرزی از دیدگاه مرز نشینان	مردم‌نگاری	بستر اکولوژیک منطقه: کوه‌های زیاد، همجواری با عراق، دوری از مرکز، اقتصاد معیشتی مبتنی بر دامداری و کشاورزی تنگناهای معیشتی: بیکاری، جمعیت زیاد، کشاورزی ناکارآمد، نبود تسهیلات دولتی، عدم کارگاه و کارخانه در منطقه، فقدان عدالت توزیعی، عدم وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری، در دسترس بودن تجارت مرزی، بوروکراسی. قرابت خویشاوندی و بین فرهنگی: روابط فAMILI بین مرزی، قرابت زبانی، قرابت دینی بین مرزی، آشنایان تجاری سیاست‌های راهبردی واکنشی حکومتی: تجربه امپراتوری عثمانی، جنگ عراق و کویت، جنگ ایران و عراق، جنگ صدام و آمریکا، احزاب و گروه‌های قومی، ژینوساید کردها در عراق، عدم حمایت‌های اقتصادی، نگاه ابزاری مرکز به منطقه، نگاه امنیتی، ایجاد بازارچه مرزی از نوع مرزهای امنیتی

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۴۹

کد ۲	مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه‌های مرزی بر تداوم پدیده قاچاق	قادر زاده و همکاران ۱۳۹۲	تفسیر مردم منطقه مرزی مریوان از تأثیر بازارچه‌های مرزی بر تداوم قاچاق	نظریه زمینه‌ای	تداخل نهادی: تداخل مسئولیتی و کارکردی، تداخل نهادی، تداخل کارکرد امنیتی، عدم حضور هیأت نظارتی و میانجی بین نهادی بوروکراسی بازدارنده: بوروکراسی، عدم وضوح واردات و صادرات سالیانه، نامعین بودن اقلام وارداتی و صادراتی، عدم حمایت مالی و تسهیلاتی، عدم برگزاری سمینارهای انگیزشی، بی‌ثباتی سیاست‌های اقتصادی، عدم عوامل انگیزشی برای مردم، عدم برگزاری نشست‌های همکاری بین بازارچه‌ای، تدوین عامدانه اظهارنامه‌های مالیاتی و گمرکی ناکارآمدی سیستم نظارت بازارچه‌ها: نابرابری فرصت‌های تجارت، عدم عدالت اجرایی در صدور و تحویل کارت‌های تجارت مرزی، تدوین نادرست سیاهه‌های باری، فساد اداری بین تجار، کارآمد نبودن نهادهای نظارتی بازارچه‌ها در کنترل تخلفات، پدیده رشوه، کالای تقلبی نابسامانی موقعیتی: عدم فضای کافی در بازارچه‌ها، نامناسب بودن موقعیت مکانی بازارچه‌ها، نامناسب بودن مسیر ارتباطی بازارچه‌ها، وضعیت نابسامان تأسیساتی بازارچه‌ها، عدم تغذیه و حمایت مالی پایانه‌های بازارچه‌ها، عدم تناسب موقعیتی بازارچه‌ها در دو سوی مرز فشارهای برون ساختاری: بیکاری، عدم رقابت اساسی بازار، تقاضا برای اجناس خارجی، قیمت مناسب کالای خارجی، تورم، تراکم جمعیتی، عدم وجود فرصت‌های کاری
کد ۳	تحلیل عوامل مؤثر بر تمرکز اشتغال غیررسمی در شهر مرزی بانه	نسترن و همکاران ۱۳۹۴	بررسی عوامل مؤثر بر تمرکز اشتغال	روش ترکیبی	موقعیت جغرافیایی، رونق قاچاق، ساخت مجتمع‌های تجاری، رشد جمعیت و مهاجرت انبوه روستائیان به شهر: جذب نیروی کار روستایی، مشکلات مدیریتی مبارزه با قاچاق، روحیه

		غیررسمی در شهر بانه			مصرف‌گرایی داخل کشور، بالا رفتن قدرت خرید مردم، پایین بودن نسبی قیمت کالاهای مصرفی وارداتی، فقر و کمبود فرصت‌های شغلی، بیکاری
کد ۴	بازار مرزی و مناطق روستایی: بررسی نقش و جایگاه روستاییان در بازار مرزی شهرستان بانه	پناهی و همکاران ۱۳۹۴	شناخت بسترهای تجارت مرزی و نقش روستاییان در تداوم آن	روش کیفی	حک‌شدگی کنش‌های اقتصادی در روابط اجتماعی: آشنایی و کسب اطلاع از نیازهای کالایی یکدیگر، وجود پیوندهای شغلی و خویشاوندی، آشنایی با فرهنگ و اقتصاد ایران، فرهنگ و زبان مشترک، تحولات منطقه‌ای و گسترش ارتباطات سیاسی و اجتماعی، داشتن روابط تاریخی تغییر شیوه معیشت: وابستگی معیشت روستاییان به درآمدهای حاصل از دادوستد مرزی، فعالیت تعداد زیادی از روستاییان به‌صورت کولبری ترکیب شهری- روستایی بازار: کسب درآمد بیشتر و اندوختن سرمایه و ورود به بخش بازار، جذابیت بازار شهری برای روستاییان گسترش شهرنشینی: فعالیت روستاییان مرفه در نقش تجار مهاجرت به شهر: خروج سرمایه‌ها و به کارنگرفتن آن‌ها در توسعه منطقه
کد ۵	درک و فهم پدیده کولبری در شهرستان بانه	شاه‌آبادی و محمدی ۱۳۹۸	درک و فهم کولبران از زمینه‌ها و پیامدهای کولبری	نظریه زمینه‌ای	اقتصاد سیاسی مرز: جبر محیطی، نابرابری اجتماعی، حاشیه‌نشینی، بی‌توجهی سرمایه‌داران، شرایط ساختاری جامعه، فقر، بیکاری، ریسک‌پذیری جغرافیایی مشروعیت سازی: مشروعیت قاچاق، عادی‌سازی، توجیه اجتماعی قاچاق، فرصت‌های اجتماعی اندک، در دسترس بودن فرصت قاچاق
کد ۶	شناسایی شرایط علی تأثیرگذار بر توسعه اقتصاد مرزی (مورد مطالعه استان کردستان)	سلطانیان و مفاخری باشماق ۱۳۹۸	شناخت شرایط و زمینه‌های توسعه اقتصاد	گراندد تئوری	عوامل اقتصادی: فقر، بیکاری، الزام شرایط، نبود شغل جایگزین، تأثیر سرمایه و شغل، سلسله‌مراتب سرمایه‌ای، منافع اقتصاد مرزی. عوامل فرهنگی- اجتماعی: ذهنیت تجارت مرزی، تعریف شغل نسبت به مکان، تعریف دینی مثبت،

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۵۱

		مرزی در استان کردستان			
کد ۷	برساخت تاریخ اجتماعی و بسترهای تکوین و تداوم اقتصاد غیررسمی	بهمن باینگانی، حمیدرضا جلایی پور (۱۳۹۹).	فهم و برساخت تاریخ و بسترهای شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی	انتوگرافی انتقادی	تقابل گفتمان تعریف فعالیت اقتصاد مرزی و حاکمیت
کد ۸	برساخت اجتماعی پدیده کولبری در مناطق مرزی غرب ایران (واکاوی زیست جهان انتقادی کنشگران محلی در شهرستان بانه)	عنبری و عبد‌زاده ۱۳۹۹	شناخت عوامل مؤثر بر پیدایش پدیده کولبری در مناطق مرزی غرب کشور	قوم‌نگاری انتقادی	فقر اقتصادی و نبود منبع درآمد جایگزین: بیکاری، فقر، تنها راه معیشت، عدم وجود تنوع شغلی، اجبار در انتخاب احساس تبعیض ساختاری: نابرابری، تبعیض قومی، غیربومی بودن نیروهای دولتی، بی‌عدالتی جبر محیطی و ضعف اشتغال: محیط کم بازده، ضعف کشاورزی، ضعف صنعت، ضعف گردشگری بازتولید جبری مرز: مرز کشی و دیوارکشی، جدا نمودن مردم دارای فرهنگ مشترک، کنترل شدید مرزی، حفر کانال و برجک‌های نظامی. عقب‌نشینی دولت در حمایت از فقرا: عدم توجه دولت به فقرا، حمایت محدود دولت از فقرا، کاهش قدرت خرید فقرا، تورم، سیاست‌های

					دروغین، بی‌تدبیری مسئولان. رایج شدن سرمایه‌داری رانتی: رانت اقتصادی فرا منطقه‌ای، رانت مرزی، کنترل رانت، بازارچه‌های مرزی، حذف فقرا، احساس طرد اجتماعی و فرهنگی، دوری از مرکز
کد ۹	بازسازی معنایی کولبری: مطالعه کیفی کولبران غیررسمی شهر سقز	سلیمی و قدرتی ۱۳۹۹	شناخت معانی، بسترها و پیامدهای کولبری از دیدگاه کولبران	نظریه زمینه‌ای	دسترسی آسان: عدم نیاز به سرمایه، آشنایی با محیط مرزی، دریافت سریع دستمزد، درآمد کافی، لذت از دریافت سریع دستمزد، تجارب موفق، در دسترس بودن، عادی شدن فقر و فشار اقتصادی: آشفتگی بازار، ترس از بیکاری، بدتر شدن اوضاع اقتصادی، نبود سرمایه، فقر، نارضایتی از شغل قبلی، پولی شدن جامعه، مخارج بالای زندگی، دغدغه مسکن، منازعات خانوادگی، اطمینان از تأمین حداقلی مایحتاج، مقایسه با سایر مشاغل توجیه و مشروعیت بخشی: بیکاری، مقایسه با سایر مشاغل، توجیه، بی‌خطر بودن برای جامعه، اشتغال موقت، عدم شناخت اولیه تعاملات قومی و فامیلی برون‌مرزی: معاشرت برون‌مرزی، رفت‌وآمد با آشنایان و فامیل‌های عراقی تضعیف تولید سستی: ورشکستگی، عدم رضایت از کشاورزی و دامداری
کد ۱۰	تحلیل عوامل مؤثر بر بروز و تداوم پدیده کولبری در نواحی روستایی مرزی استان کردستان	محمدی (۱۴۰۰).	شناسایی علل بروز و تداوم کولبری	روش آمیخته	ضعف برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و مدیریتی توسعه‌ای: نبود برنامه توسعه اقتصادی، کشاورزی سستی، عدم مهارت در حوزه‌های خارج از کشاورزی، در حاشیه بودن روستاها، مصرف‌گرایی، فقدان برنامه منسجم، تنوع‌بخشی اقتصادی، عدم انجام طرح‌های شناسایی توانمندی روستاهای مرزی، ضعف بازاریابی، ضعف سرمایه‌گذاری، عدم انجمن‌های غیردولتی و

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۵۳

مردمی، مهاجرت، عدم حرکت به سمت رویکرد صادراتی، عدم فعالیت‌های جایگزین، عدم مبارزه با قاچاق، ضعف توسعه مشارکتی مدیریت امنیتی مرز: مدیریت تهدیدمحورانه، عدم آگاهی مسئولان از ارتباط توسعه- اقتصادی در امنیت پایدار منطقه، قرق مراتع بکر در روستاهای مرزی به دلایل امنیتی ضعف قوانین و حمایت‌ها: نبود طرح ساماندهی کولبری، بوروکراسی، نبود قوانین در حمایت از سرمایه‌گذاران، عدم متولی در حمایت از سرمایه‌گذاری مرزی، نفع سرمایه‌گذاران شهری و فرا منطقه‌ای از تجارت مرزی، نابرابری فضایی، تعطیلی بازارچه‌های مرزی، تخریب محیط طبیعی، عدم مدیریت مطلوب در سرمایه‌گذاری جمعی، مشکلات مرتبط با مالکیت زمین‌های کشاورزی، عدم تأمین پایدار منابع آب کشاورزی، عدم حمایت از جوانان در اشتغال‌زایی ضعف در زیرساخت‌های کالبدی: نامناسب بودن جاده‌ها، عدم دسترسی به منابع انرژی در روستاها، ضعف اینترنت، ضعف اجرایی و عدم به‌روزرسانی طرح‌های هادی و تعیین حریم روستا جهت راه‌اندازی واحدهای تولیدی. کمبود سرمایه: فقر، ناتوانی از دریافت وام، عدم صندوق‌های خرد محلی، کمبود بودجه دهیاری‌ها، عدم زمینه جهت سرمایه‌گذاری خصوصی، عدم شبکه‌سازی بومی جهت بازگشت سرمایه، عدم سرمایه‌گذاری بر روی توانمندی‌های روستاها. ضعف فرهنگی- اجتماعی: تقدیرگرایی، شناختن دولت به‌عنوان متولی توسعه، عدم ریسک‌پذیری، اعتقادات مذهبی، عدم توانایی به دریافت وام، عدم همکاری مردم در سرمایه‌گذاری‌های، سطح پایین					
--	--	--	--	--	--

					تحصیلات، عدم اعتقاد به برگشت سرمایه با سرمایه‌گذاری در مرز، ارزش شدن قاچاق کالا، تبعیض، عدم حمایت از مشارکت زنان نامناسب بودن محیط کسب‌وکار: فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه، ریسک سرمایه‌گذاری در مرز، فقدان رقابت، شکست سرمایه‌گذاری‌های قبلی، عدم حمایت خانواده‌ها از جوانان
کد ۱۱	عوامل مؤثر بر استمرار کولبری در روستاهای مرزی پاوه با رویکرد سناریو نگاری	جان‌پرور و همکاران ۱۴۰۰	عوامل مؤثر بر استمرار کولبری در روستاهای مرزی پاوه	روشن آمیخته	دوری از مرکز، شرایط اقلیمی، نوع اقتصاد مرزی، جمعیت، ساختار سنی، سطح سواد، پیوندهای خویشاوندی با فراسوی مرز، توزیع جمعیت در مرز، نگرش به مرز، پیوستگی فرهنگی با مرکز و فراسوی مرز، ساختار قومی، قبیله‌ای، تعصبات قومی، تبعیض، عدم بازیگری ساکنان مرز، سیاست ارتباطی دو کشور هم‌مرز، عدم کنترل مرزها، سیاست‌های داخلی، سیاست مرزی، شباهت یا تفاوت نظام سیاسی دو کشور همسایه، نهادهای مرزی، بیکاری در مرز، وضعیت معیشت، توسعه مرزی متفاوت در دو سوی مرز، رضایت از درآمد، منافع سیاسی کشورهای هم‌مرز، نوع نگرش به کشور هم‌مرز، تفاوت قیمت دو سوی مرز، سیاست‌های گمرکی، شکل مرز، موقعیت گذرگاهی مرزی، محدودیت زمین کشاورزی، ژئومورفولوژی منطقه مرزی
کد ۱۲	اشتغال پایدار شهرهای مرزی؛ تحلیل علل و پیامدهای کولبری در شهر بانه.	محمدی و همکاران ۱۴۰۰	شناسایی عوامل و زمینه‌های ایجادکننده کولبری	قوم‌نگاری	عوامل اقتصادی: درآمد پایین، بیکاری، عدم سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در مناطق مرزی، سهم کم مناطق مرزی در تولید ناخالص ملی، نرخ منفی رشد اقتصادی، عدم حمایت بیمه‌ها. عوامل سیاسی - قانونی - امنیتی: نابرابری در بودجه مناطق، ضعف دولت در اشتغال‌زایی، محرومیت از حقوق شهروندی در مناطق مرزی، ضعف دولت، استانداری و اتاق بازرگانی در ضابطه‌مند کردن

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۵۵

					کولبری، بی توجهی به مطالبات مرزنشینان عوامل جغرافیایی و ژئوپلیتیکی: عوامل محیطی و توپوگرافی مناطق مرزی، عدم سیاست گذاری در بخش گردشگری تجاری و ژئوتوریسم عوامل اجتماعی، فرهنگی: زاد و ولد بالا در مناطق مرزی، نبود تشکل در حمایت از کولبران، سطح پایین تحصیلات، شاخص پایین توسعه انسانی
کد ۱۳	کولبری، برآیند سیاست های معطوف به توسعه نیافتگی (مطالعه کیفی کولبران شهر پاوه)	محمودی و مرادی ۱۴۰۰	شناخت تجربه زیسته کولبران و زمینه های ایجاد و گسترش کولبری در شهر پاوه	نظریه زمینه ای	اکولوژیک منطقه: کوهستانی بودن، نبود زمین های کشاورزی، مرز مشترک، ضعف دامداری و باغداری، دسترسی آسان به مرز، فرهنگ مشترک، عدم کارآیی کارت مرزنشینی، بی ثباتی سیاست های اقتصادی، عدم حمایت از پيله و ران، عدم تمایل مردم برای سرمایه گذاری در بازارچه مرزی، نگاه ابزاری دولت به منطقه مرزی، نبودن حمایت ها نابسامانی اقتصادی مناطق مرزی: نبود نهادهای نظارتی، نبود نهادهای حمایتی از فعالیت مرزی، مهاجرت به شهر، دوری از مرکز، پیامدهای دوران جنگ، نبود بسترهای ماندگاری جوانان. فشارهای ناشی از ساختار بیرونی: تعطیلی مداوم بازارچه مرزی، بیکاری، قیمت مناسب اجناس خارجی، نبود تسهیلات دولتی برای سرمایه گذاری، نبود کارخانه و کارگاه تضعیف شیوه های سستی تولید: ضعف کشاورزی و دامداری، تضعیف صنایع دستی و نبود حمایت دولتی روابط خویشاوندی و قرابت فرهنگی: روابط فامیلی بین مرزی، زبان مشترک، دین مشترک، آداب و رسوم مشترک.
کد ۱۴	مطالعه کیفی بسترهای تداوم کولبری در منطقه	قادر زاده و غیاثوند ۱۴۰۱	واکاوی بسترهای تداوم بخش	روش کیفی و تحلیل	مدیریت پرتناقض مرزی: ضعف سیاست گذاری، سیاست مقطعی، پیوند معیشت مردم و مرز، انتفاع دولت، مسئله نبودن در سطح کلان، عدم نگاه

مرزی بانه	کولبری	مضمون
		توسعه‌ای به مرز، سیاست‌گذاری از بالا به پایین، عدم شناخت میدان، تنازع گفتمانی، تکاملی نبودن گفتمان‌ها، نگاه جناحی به کولبری، سیاست‌های پوپولیستی، متأثر بودن سیاست‌ها از گفتمان سیاسی، عدم توانمندی مدیران مرزی، شفاف نبودن قوانین، عدم نظارت، تبعیض، خلأ قانون، کولبری ابزار کنترل، غلبه نگاه امنیتی در برنامه‌های توسعه، خروج سرمایه، گرہ خوردن امنیت و توسعه، عدم مقاومت نهادها، مدارا با مردم، شرایط تحریمی، عدم توافق در تعریف قاچاق، بوروکراسی، نبود متولی، انفعال، وجود نهادهای متکثر، بخشی‌نگری، عدم لحاظ کردن مقتضیات بومی. حک‌شدگی مبادلات مرزی در نظام فرهنگی: نبود کارآفرینی، علاقه‌مندی به درآمدهای بادآورده، عدم توانایی کارهای غیرمرزی، وابستگی، عدم علاقه به سرمایه‌گذاری بلندمدت، مرز به‌مثابه بخشی از طبیعت ساکنان، تحمیلی بودن مرزها، مرز به‌مثابه فرصت، مصرف‌گرایی، سبک زندگی مرز محور، نگاه مذهبی به کولبران کشته‌شده، ورود روحانیون به بازار، پیوندهای خویشاوندی، هویت دوگانه، پذیرش کولبری به‌عنوان شغل، درآمد کولبری، کولبری میراث خانوادگی، اعتیاد به کولبری، پایین آمدن منزلت اقشار فرهنگی، دلسردی از مشاغل اداری، مرجعیت افراد نوکیسه پاسخ راهبردی کولبری به تقاضاهای درونی و بیرونی: تضاد منافع، عدم مبارزه با رانت، گسترش قاچاق فرا منطقه‌ای، افزایش قیمت کالای خارجی، تقاضای کالای خارجی، عدم رقابت تولیدات داخلی، ناامنی فضای سرمایه‌گذاری، بی‌اعتمادی به تولیدات داخلی، گسترده‌ی مشاغل مرزی،

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۵۷

				کولبری نیاز بازار، ضعف کشاورزی و دامداری، وابستگی روستاها، نبود اشتغال پایدار، بیکاری، عدم توانایی در بازپرداخت وام، کاهش قدرت خرید الگوی خاصی سرمایه‌داری مرزی: تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری‌ها، وابستگی به دولت، بهره‌برداری مالی ادارات، تبدیل‌پذیری سرمایه، عدم رشد مهارت، ناتوانی در انطباق با قانون، عدم اشتیاق ورود کالا به صورت قانونی، نبود کارآفرینی، فرار مالیاتی، هویت مرزی، تمایل به تداوم وضع موجود. زوال سرمایه اجتماعی: غلبه منافع فردی، تنزل کرامت انسانی، غلبه پول بر روابط، بی‌توجهی به کشتار کولبران، عدم احساس تکلیف در قبال همشهریان، ضعف مسئولیت اخلاقی، شبکه ارتباطی ضعیف، فقدان همکاری با نهادهای مدنی، رقابت میان کولبران، کاهش اعتماد مردم به یکدیگر، عدم اعتماد به دولت
کد ۱۵	مناسبات تجارت غیررسمی و استراتژی‌های ماندگاری (تجارب زیسته فعالان نواحی مرزی سقز و بانه)	قادری و احمدی ۱۴۰۱	مطالعه چگونگی بقا و تداوم فعالیت‌های تجارت غیررسمی در نواحی مرزی سقز و بانه	مردم‌نگاری محیط طبیعی ابزار گریز: انتخاب مسیرهای صعب‌العبور، عبور از جاده‌های فرعی، احداث راه‌های میانبر، استتار و حمل بار در شرایط سخت جوی مهارت‌ها و توانمندی‌های شخصی: بهره‌گیری از مهارت‌های زبانی و کلامی، اعتماد به نفس بالا، ذکاوت، مهارت رانندگی، مظلوم‌نمایی، التماس/ اصرار بیش‌ازحد و قدرت بدنی بالا حمایت و همبستگی گروهی: اقدام گروهی، مساعدت مالی، استمداد از مردم عادی، جبران ضرر و زیان یکدیگر، دلجویی و حمایت روانی، صداقت. نوآوری: استفاده از بی‌سیم، به‌کارگیری فناوری‌های

جدید ارتباطی، تقویت وسیله نقلیه، تغییر موتور ماشین، تغییر قطعات خودرو، ایجاد دود غلیظ از طریق آگزوز ماشین.					
سودانگاری شخصی: انتخاب کالای خاص، تبعیت از ذائقه مشتری، سودجویی، نفع طلبی، مقرون به صرفه بودن، محاسبه هزینه و فایده مقبولیت اجتماعی فرهنگی کالا: پیروی از قواعد سستی در انتخاب کالا، پذیرش و مقبولیت کالا در جامعه، نرساندن ضرر و زیان به جامعه، روزی حلال، رعایت اخلاق، رعایت ملاحظات شرعی و عرفی					
مقاومت قهری: مسدود کردن راه‌های ارتباطی فرعی، ایجاد سد مقابل مأموران، پرتاب میخ‌های سه‌گوش، پرتاب شن و سنگریزه، تهدید مأموران، درگیر شدن با مأموران					
توسل به باورهای دینی: دعا، وردخواندن، صدقه دادن، اعتقاد به خواب و رؤیا، توسل به خدا و استظهار به نمادهای مذهبی، ایمان به قضا و قدر، پذیرش واقعیت، باور به سرنوشت					
توافق با مأموران: کسب اطلاعات دقیق، حصول اطمینان، نفوذ در میان مأموران، توافق با مأموران، پرداخت منظم رشوه، تقسیم سود با مأموران و تضمین قطعی					

۵- در ادامه تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی با استفاده از کدگذاری باز صورت گرفت. متناسب با سؤال مطالعه، کدهای مربوطه استخراج شد، سپس کدهای به دست آمده به منظور استخراج مفاهیم مرتبط با یکدیگر ترکیب و دسته‌بندی شد. کدهایی که دارای ماهیت مشابه بود ذیل یک دسته قرار گرفت و تم‌ها را تشکیل داد. سپس تم‌های مشابه ذیل یک مقوله قرار گرفت. فرآیند کدگذاری داده‌ها به صورت دستی و در چندین

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۵۹

مرحله رفت و برگشتی انجام شد تا از دقت و ارتباط معنایی کدها با داده‌ها اطمینان حاصل شود. همچنین، بخشی از داده‌ها توسط کدگذار دوم به صورت مستقل کدگذاری شد و ضریب توافق میان کدگذاران با استفاده از فرمول کوهن^۱ محاسبه گردید که ضریب توافق ۸۵٪ را نشان داد. برای اطمینان از رفع اختلافات، در مواردی که نظر کدگذاران متفاوت بود، از پژوهشگر سوم برای تصمیم‌گیری استفاده شد. در جدول زیر تم‌ها و کدهای حاصل از تجزیه و تحلیل کیفی نشان داده شده است.

جدول ۳- تم‌ها و کدهای اولیه

تم	کدهای اولیه	کد منبع	تفسیر
کنش انتخابی	استقلال- دسترسی آسان، انعطاف‌پذیری، پاره‌وقت بودن، عدم نیاز به تخصص و مهارت، توانمندی جسمانی، حرص و طمع، عادت، آینده‌نگری	۶- ۹- ۱۴- ۱۵- ۵	گرایش به مشاغل غیررسمی به دلیل انعطاف‌پذیری، استقلال کارگر-کارفرما، عدم نیاز به تخصص و گاه توانمندی جسمانی در پاره‌ای موارد یک کنش انتخابی است. در واقع ورود و خروج از مشاغل غیررسمی نیازمند ضابطه و قواعد خاصی نیست و به‌ویژه در مناطق مرزی که مرز و مشاغل مرتبط با آن در دسترس است.
نبود فرهنگ کارآفرینی	تقدیرگرایی، وابستگی به سیاست‌های حمایتی، وابستگی به مرز، دلالتی، فرهنگ رشوه، تغییر مفهوم کار، مصرف‌گرایی، تسلیم شدن به قواعد بازار، علاقه‌مندی به کسب درآمدهای بادآورده	۹- ۱۴- ۱۵- ۱۰	نبود فرهنگ کارآفرینی در مناطق مرزی، وابستگی به حمایت‌های دولت و تقدیرگرایی مانع ابتکار مرزنشینان در ایجاد کسب‌وکارهای رسمی می‌شود و تمایل به فرهنگ رشوه و فساد و کسب درآمد سریع از راه دلالتی و اشتغال غیررسمی در گسترش بازارهای غیررسمی نقش دارد.
تأثیرپذیری دینی	دینداری اعتدالی، نگاه مذهبی به کولبران، کشته‌شده، پشتیبانی روحانیون از کولبران،	۷- ۱۴	دیدگاه مذهبی به افراد شاغل در اقتصاد غیررسمی و حمایت روحانیان بر مشروعیت و

		اهمیت مرگ در راه نان، ورود روحانیون به بازار، حلال بودن کولبری	اعتبار اجتماعی آن می‌افزاید. مشاغل غیررسمی ازجمله کولبری به‌عنوان یک امر مقدس یا جهادی در راه کسب معیشت تلقی می‌شود.
هویت مرزی	۱۱- ملت ۹- در فعالیت اقتصاد مرزی، ذهنیت تجارت ۱۴- مرز، مرز به‌مثابه فرصت، عجین شدن ۱۵- با مرز، نگرش به مرز، پذیرش قاجاق، ۵ سبک زندگی مرز محور	هویت‌یابی، تقابل گفتمان دولت- ملت در فعالیت اقتصاد مرزی، ذهنیت تجارت مرز، مرز به‌مثابه فرصت، عجین شدن با مرز، نگرش به مرز، پذیرش قاجاق، سبک زندگی مرز محور	هویت مرزی به افراد امکان می‌دهد که خود را بخشی از یک اقتصاد و فرهنگ خاص ببینند که با تجارت و تعاملات مرزی عجین است. این نگرش باعث می‌شود افراد به مشاغل مرزی غیررسمی به‌عنوان یک فرصت مشروع و پذیرفته‌شده برای تأمین معیشت بنگرند.
وضعیت اجتماعی	۹- شهرنشینی، مهاجرت، توزیع جمعیت در ۸- مناطق مرزی، سواد پایین، حاشیه‌نشینی، ۱۴- نابرابری، عدم فرصت‌های اجتماعی، ۱۰- ضعف امکانات بهداشتی، نبود تشکل ۱۲- مدنی، نبود مشارکت، شاخص پایین ۱۳- توسعه، همبستگی گروهی، ضعف ۲-۳ ارزش‌های اخلاقی، افول سرمایه اجتماعی، محرومیت از حقوق شهروندی، بی‌توجهی به مطالبات، ساختار قومی- قبیله‌ای	شهرنشینی، مهاجرت، توزیع جمعیت در مناطق مرزی، سواد پایین، حاشیه‌نشینی، نابرابری، عدم فرصت‌های اجتماعی، ضعف امکانات بهداشتی، نبود تشکل مدنی، نبود مشارکت، شاخص پایین توسعه، همبستگی گروهی، ضعف ارزش‌های اخلاقی، افول سرمایه اجتماعی، محرومیت از حقوق شهروندی، بی‌توجهی به مطالبات، ساختار قومی- قبیله‌ای	شهرنشینی و مهاجرت به شهرها باعث افزایش جمعیت و فشار بر منابع محلی می‌شود و در نتیجه فرصت‌های شغلی رسمی کاهش می‌یابد. توزیع نابرابر جمعیت و حاشیه‌نشینی نیز به ایجاد جوامع آسیب‌پذیر منجر می‌شود که در آن‌ها سواد پایین و فقدان عدالت اجتماعی مانع از دسترسی به آموزش و فرصت‌های شغلی مناسب می‌گردد. نبود تشکل‌های مدنی و کاهش سرمایه اجتماعی نیز به تضعیف همبستگی اجتماعی و عدم امکان سازمان‌دهی برای بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی منجر می‌شود. در این شرایط، افراد به‌ناچار به سمت مشاغل غیررسمی روی می‌آورند تا از طریق فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی، نیازهای معیشتی خود را تأمین کنند.
تنگناهای اقتصادی	۴- تورم، بیکاری، فقر، فقدان عدالت ۱۱- توزیعی، نبود فرصت اشتغال، نبود ۸- سرمایه، حکم‌شدگی کنش اقتصادی، ۹- وابستگی به مرز، خروج سرمایه از ۱۴- منطقه، منافع اقتصادی مرز، کاهش قدرت ۱- خرید، کافی نبودن درآمد مشاغل رسمی، ۱۰- ورشکستگی، از دست دادن شغل	تورم، بیکاری، فقر، فقدان عدالت توزیعی، نبود فرصت اشتغال، نبود سرمایه، حکم‌شدگی کنش اقتصادی، وابستگی به مرز، خروج سرمایه از منطقه، منافع اقتصادی مرز، کاهش قدرت خرید، کافی نبودن درآمد مشاغل رسمی، ورشکستگی، از دست دادن شغل	افراد در مواجهه با فقر و بیکاری، تورم و فقدان فرصت‌های شغلی رسمی و عدم دسترسی به منابع مالی به فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی روی می‌آورند تا نیازهای معیشتی خود را تأمین کنند. در شرایطی که عدالت اجتماعی وجود ندارد و منافع اقتصادی مرز به‌طور نابرابر توزیع شده است، افراد در مناطق مرزی به دنبال

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۶۱

۱۲- راه‌حل‌های سریع و کم‌هزینه می‌گردند، که این امر موجب گسترش مشاغل غیررسمی می‌شود. ۱۳- همچنین، نبود سرمایه و امکانات لازم برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای رسمی، افراد را به سمت فعالیت‌های غیررسمی سوق می‌دهد که معمولاً با ریسک‌های بالاتر و عدم حمایت قانونی همراه است. در نتیجه، این عوامل دست‌به‌دست هم می‌دهند و چرخه‌ای از فقر و نابرابری را تقویت می‌کنند.	۱۲- ۳-۲		
۱۱- ریسک سرمایه‌گذاری و نابرابری در فرصت‌های تجاری، موجب می‌شود کارآفرینان و سرمایه‌گذاران از ورود به بازارهای جدید خودداری کنند، که این امر منجر به کاهش تعداد مشاغل جدید می‌شود. ضعف در بازاریابی و شرایط تحریمی نیز می‌تواند دسترسی به بازارها را محدود کند و رقابت را کاهش دهد. نوسانات بازار و بی‌اعتمادی به تولیدات داخلی و نبود زیرساخت‌های اقتصادی احساس ناامنی را در میان سرمایه‌گذاران افزایش می‌دهد و انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی را کاهش می‌دهد.	۹- ۸- ۱۰- ۱۳- ۱۴	ریسک سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی، نبود رقابت اقتصادی، شکست سرمایه‌گذاری‌های قبلی، نابرابری فرصت‌های تجارت، ضعف بازاریابی و صادرات، شرایط تحریمی، نوسانات بازار، بی‌اعتمادی به تولیدات داخلی	محیط کسب‌وکار نامناسب
۱۴- رویکرد امنیتی به مرز، از جمله مدیریت امنیتی و تهدید محور، می‌تواند تأثیرات متناقضی بر ایجاد مشاغل غیررسمی مرزی داشته باشد. از یک‌سو، ایجاد بازارچه‌های امنیتی و تقویت کنترل‌ها می‌تواند به تسهیل تجارت قانونی و کاهش فعالیت‌های غیررسمی کمک کند. اما از سوی دیگر، نگاه ابزاری به مرز و تمرکز بر تهدیدات ممکن است موجب محدودیت‌های شدیدی در تبادل کالا و خدمات شود و کارآفرینان را به سمت فعالیت‌های غیررسمی	۵- ۱۰- ۱۳	اقتصاد سیاسی مرز، مدیریت امنیتی مرز، تهدیدمحورانه، نگاه ابزاری دولت به مرز، رویکرد جناحی به کولبری، بی‌توجهی به کشتار کولبران، نگاه امنیتی در برنامه‌های توسعه مرزی، ایجاد بازارچه مرزی از نوع امنیتی	رویکرد امنیتی به مرز

		که کمتر تحت نظارت قرار دارند سوق دهد. بنابراین، سیاست‌های امنیتی باید با دقت طراحی شوند تا ضمن تأمین امنیت، به رونق اقتصادی و ایجاد مشاغل رسمی نیز کمک کنند.
ضعف نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری	۱۱- عدم شفافیت قوانین مرزی، بی‌ثباتی در سیاست‌های گمرکی و اقتصادی، ۸- سیاست‌های مقطعی، فساد اداری، نبود برنامه مدون پیشگیری از قاچاق، عدم به‌کارگیری نیروهای بومی، نبود برنامه توسعه در مناطق مرزی، نبود طرح‌های شناسایی توانمندی‌های روستاهای مرزی، ۲ نبود طرح جامع ساماندهی کولبری، نابرابری در بودجه، نابرابری فضایی، ضعف دولت در اشتغال‌زایی، سیاست‌های پوپولیستی، متأثر بودن سیاست‌ها از گفتمان سیاسی	۱۱- قوانین و مقررات مبهم و ناپایدار و تغییرات ناگهانی یا هزینه‌های بالا، تبعیت از قوانین رسمی را کاهش می‌دهد. سیاست‌های مقطعی و نابرابری در تخصیص بودجه در مناطق مرزی، به عدم توسعه زیرساخت‌ها و فرصت‌های شغلی رسمی منجر می‌شود و افراد را مجبور می‌کند برای تأمین معیشت خود به مشاغل غیررسمی و غیرقانونی روی بیاورند. این شرایط نه تنها باعث تضعیف اقتصاد محلی می‌شود، بلکه می‌تواند به افزایش فساد و ناپایداری اجتماعی نیز منجر گردد.
ضعف مدیریتی	۸- عدم کنترل دقیق مرزها، ضعف اجرایی، ۱۴- انتفاع دولت از کولبری، بوروکراسی بازدارنده، نبود رویکرد توسعه‌ای به مرز، ۱۰- عدم مبارزه با قاچاق و رانت، عدم شناخت میدان، تنازع گفتمانی بین مسئولان و مردم، عدم توانمندی مدیران مناطق مرزی، تبعیض در اجرای قانون، خروج سرمایه از مناطق مرزی، بخشی‌نگری، عدم توجه به مقتضیات بومی، ناکارآمدی نهادهای نظارتی	۸- ضعف مدیریتی در زمینه‌های مختلف مانند عدم کنترل دقیق مرزها و بوروکراسی می‌تواند به‌طور مستقیم بر ایجاد مشاغل غیررسمی تأثیر بگذارد. این مشکلات باعث می‌شوند که سرمایه‌گذاران و کارآفرینان از ورود به بازار کار و راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید منصرف شوند، چرا که عدم ثبات و شفافیت در قوانین و مقررات، ریسک سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. همچنین، نبود رویکرد توسعه‌ای و تنازع گفتمانی میان مسئولان و مردم می‌تواند به عدم اعتماد عمومی منجر شود، که این خود مانع از مشارکت فعال جامعه در فرآیندهای اقتصادی می‌گردد. علاوه بر این، عدم توانمندی مدیران و بخشی‌نگری باعث می‌شود که نیازهای بومی و محلی نادیده گرفته شوند، که این امر کاهش

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۶۳

		بهره‌وری و کارایی مشاغل رسمی را به دنبال دارد.	
تداخل نهادی	تداخل مسئولیت امنیتی با نیروهای هنگ مرزی، تداخل کارکردی با نماینده فرمانداری در بازارچه‌های مرزی، تداخل نهادی بین بازرگانی و گمرک، تداخل کارکرد امنیتی ارگان‌ها و دستگاه‌های نظامی و انتظامی، تضاد منافع	۲- داخل نهادی، به‌ویژه در زمینه‌های امنیتی، بازرگانی و گمرک، می‌تواند به شکل قابل‌توجهی بر ایجاد مشاغل غیررسمی تأثیر بگذارد. هنگامی‌که مسئولیت‌های امنیتی با نیروهای هنگ مرزی تداخل پیدا می‌کند، عدم هماهنگی و شفافیت در اجرای قوانین ممکن است منجر به افزایش فساد و سوءاستفاده‌های اقتصادی شود. همچنین، تداخل کارکردی میان فرمانداری و دیگر نهادها تصمیم‌گیری‌ها را پیچیده کرده و به سردرگمی در مقررات منجر می‌شود. این وضعیت به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران احساس عدم امنیت و ناپایداری می‌دهد و آن‌ها را به سمت فعالیت‌های غیررسمی سوق می‌دهد تا از محدودیت‌ها و موانع قانونی فرار کنند. در نتیجه، تضاد منافع میان نهادهای مختلف باعث می‌شود که مشاغل غیررسمی رونق یابد.	۱۴
ضعف حمایت‌های نهادی	نبود تسهیلات دولتی در کشاورزی، تضعیف صنایع‌دستی و نبود حمایت دولتی، شرایط دشوار دریافت و بازپرداخت وام، ضعف تأمین اجتماعی، عدم حمایت از سرمایه‌گذاران	۸- سرمایه‌گذاران و کارآفرینان در صورت عدم حمایت‌های مالی و اجتماعی به فعالیت در بخش غیررسمی گرایش می‌یابند تا از موانع قانونی و مالی فرار کنند. این امر نه تنها موجب کاهش شفافیت اقتصادی می‌شود، بلکه همچنین به افزایش فساد و عدم امنیت شغلی منجر می‌گردد. در نتیجه، افراد به جای سرمایه‌گذاری در مشاغل رسمی و پایدار، به سمت فعالیت‌های غیررسمی سوق پیدا می‌کنند که عموماً فاقد حقوق و مزایای قانونی هستند.	۱۰- ۱۲- ۱۳
اکولوژیک منطقه	دوری از مرکز، هم‌جواری با مرز، ریسک‌پذیری جغرافیایی، موقعیت	۸- وضعیت جغرافیایی و اکولوژیک مناطق مرزی به‌طور قابل‌توجهی بر ایجاد مشاغل غیررسمی	۱۴-

	کوهستانی، محدودیت منابع آبی و خاکی، تخریب محیط‌زیست، شرایط اقلیمی نامناسب، موقعیت گذرگاهی منطقه مرزی	۱- تأثیر دارد. دوری از مراکز شهری و اقتصادی باعث محدودیت دسترسی به فرصت‌های شغلی رسمی می‌شود و همجواری با مرز نیز می‌تواند به افزایش فعالیت‌های قاچاق و تجارت غیررسمی منجر می‌شود. محدودیت منابع طبیعی و تخریب محیط‌زیست می‌تواند فشار اقتصادی را افزایش دهد و افراد را وادار به جستجوی روش‌های جایگزین برای تأمین درآمد، از جمله فعالیت‌های غیررسمی کند.	۱۵- ۱۰- ۱۲- ۱۳- ۳
اشتراکات فرهنگی بین مرزی	اشتراکات دینی و زبانی برون‌مرزی، گسترش پیوندهای خویشاوندی و شبکه‌ای در سطح ملی و فراملی، رشد مصرف‌گرایی در سطح فرا منطقه‌ای، گسترش روابط سیاسی اجتماعی، داشتن روابط تاریخی	۴- ۱- ۱۳- ۳	اشتراکات فرهنگی منطقه‌ای، از جمله زبان و دین مشترک، روابط خویشاوندی و اجتماعی، تأثیر قابل‌توجهی بر ایجاد مشاغل غیررسمی دارند. این اشتراکات باعث تقویت اعتماد و همکاری میان افراد می‌شود و افراد را به سمت فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی سوق می‌دهد که در آن‌ها نیازی به پیروی از قوانین پیچیده یا دریافت مجوزهای رسمی نیست. روابط خویشاوندی و شبکه‌های اجتماعی محلی می‌توانند به عنوان کانال‌هایی برای تبادل اطلاعات، منابع و فرصت‌های شغلی عمل کنند، که در نتیجه افراد را تشویق به ورود به مشاغل غیررسمی می‌کند. همچنین، در جوامع با اشتراکات فرهنگی قوی، افراد ممکن است به دلیل موانع قانونی یا اقتصادی کمتر به مشاغل رسمی اعتماد کنند و ترجیح دهند به شیوه‌های سنتی و غیررسمی کسب درآمد بپردازند.
سیاست‌های بین مرزی	ایدئولوژی و راهبردهای دو کشور هم‌مرز، سیاست ارتباطی دو کشور هم‌مرز، نظام سیاسی دو کشور همسایه، سطح توسعه متفاوت در دو سوی مرز	۱۱	همگرایی دو کشور از نظر سیاسی و ایدئولوژیکی همکاری‌های اقتصادی و تجاری را بین آنان شکل می‌دهد که می‌تواند به کاهش مشاغل غیررسمی منجر شود. اما در شرایطی که اختلافات سیاسی و ایدئولوژیکی وجود

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۶۵

		داشته باشد، موانع تجاری و اقتصادی افزایش می‌یابد. همچنین، سطح توسعه اقتصادی کشورهای هم‌مرز نیز مهم است؛ کشورهای با سطح توسعه پایین‌تر معمولاً با بیکاری بیشتری مواجه‌اند و افراد به دلیل نبود فرصت‌های شغلی رسمی، به فعالیت‌های غیررسمی روی می‌آورند. روابط سیاسی مثبت و توسعه‌یافتگی می‌تواند به ایجاد مشاغل رسمی و کاهش فعالیت‌های غیررسمی کمک کند، درحالی‌که تنش‌ها و ناپایداری‌ها به رشد مشاغل غیررسمی دامن می‌زنند.
منافع اقتصادی برون‌مرزی	۸- ۱۰ منافع سیاسی کشورهای هم‌مرز، تفاوت قیمت در دو سوی مرز منافع اقتصادی سرمایه‌داران، رانت اقتصادی فرا منطقه‌ای	زمانی که یک کشور به دلیل سیاست‌های اقتصادی یا منابع طبیعی خاص، رانت‌های قابل‌توجهی ایجاد کند، امکان بهره‌برداری از این فرصت‌ها باشند و به فعالیت‌های غیررسمی روی آورند. همچنین، تفاوت‌های قیمتی بین دو کشور می‌تواند انگیزه‌ای برای کارگران و کارآفرینان باشد تا از طریق مشاغل غیررسمی، کالاها یا خدمات را با قیمت پایین‌تر به بازار کشور دیگر منتقل کنند.
تحولات فرا منطقه‌ای	۱- ۱۳- ۱۴ جنگ ایران و عراق، جنگ صدام و آمریکا، احزاب و گروه‌های قومی در منطقه، تحریم، گسترش شبکه‌های قاچاق فرا منطقه‌ای	تحولات فرا منطقه‌ای از قبیل جنگ باعث بروز ناامنی و بی‌ثباتی اقتصادی می‌شود و منجر به جابجایی جمعیتی و رشد مشاغل غیررسمی می‌گردد. همچنین، گسترش قاچاق کالا در مناطق مرزی بازارهای سیاه را تقویت می‌کند و وجود احزاب و گروه‌های قومی سیاسی نیز می‌تواند به ایجاد تنش‌های اجتماعی و اقتصادی منجر شود که در نتیجه آن، افراد بیشتری به فعالیت‌های غیررسمی به‌عنوان راهکار بقا گرایش می‌یابند.

۶- پس از بررسی و مقایسه مفاهیم کلیدی به دست آمده از مطالعات، تفسیر نهایی از عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران در قالب دو مقوله عمده عوامل درون‌مرزی و عوامل برون‌مرزی ارائه گردید که در جدول زیر به نمایش درآمده است. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، نمونه‌هایی از داده‌های کیفی به صورت مستقیم در متن تحلیل‌ها گنجانده شد. همچنین، یافته‌ها برای تأیید به تعدادی از متخصصان مربوطه ارائه گردید تا از صحت و کاربرد نتایج اطمینان حاصل شود. این فرآیند به بازبینی و اصلاح نهایی نتایج کمک کرد. در تمامی مراحل پژوهش، از ابزارها و روش‌های استاندارد برای سنجش پایایی و اعتبار استفاده شد که شامل ارزیابی دقیق مقالات، استفاده از تیم پژوهشی مستقل، انجام کدگذاری مقایسه‌ای، و تحلیل‌های چندمرحله‌ای بود. همچنین، نظرات متخصصان برای تأیید نهایی یافته‌ها اخذ شد. این اقدامات موجب تقویت اعتبار نتایج و اطمینان از بازتولید پذیری فرآیند تحقیق گردید.

جدول ۴- طبقه‌بندی یافته‌ها

مقوله	تم‌های اصلی	تفسیر
عوامل درون‌مرزی	کنش انتخابی، وضعیت فرهنگی-اجتماعی، تنگناهای اقتصادی، محیط نامناسب کسب‌وکار، ضعف نهادی، عوامل جغرافیایی	عوامل درون‌مرزی به مجموعه عواملی اطلاق می‌شود که در درون مرزهای یک کشور وجود دارد و بر روی بازار کار و اشتغال غیررسمی تأثیر می‌گذارد.
عوامل برون‌مرزی	اشتراکات فرهنگی بین مرزی، تحولات فرا منطقه‌ای، منافع اقتصادی کشورهای هم‌مرز، سیاست‌های بین مرزی	عوامل برون‌مرزی به مجموعه عواملی اطلاق می‌شود که خارج از یک کشور یا منطقه وجود دارد و می‌تواند بر کار و اشتغال غیررسمی تأثیر بگذارد.

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف شناخت عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران انجام شد. یافته‌ها به شناسایی دو مقوله عمده تحت عنوان عوامل درون‌مرزی و عوامل برون‌مرزی منجر گردید. عوامل درون‌مرزی شامل مضمین کنش انتخابی، وضعیت فرهنگی-اجتماعی،

تنگناهای اقتصادی، محیط نامناسب کسب و کار، ضعف نهادی و عوامل جغرافیایی است. از سوی دیگر، عوامل برون مرزی شامل اشتراکات فرهنگی، تحولات فرا منطقه‌ای، منافع اقتصادی کشورهای هم‌مرز و سیاست‌های بین‌مرزی است که در اینجا مورد بحث قرار می‌گیرد.

یکی از مفاهیم کلیدی در این مطالعه، کنش انتخابی است که زیرمجموعه عوامل درون مرزی قرار می‌گیرد. این مفهوم به انتخاب‌های فردی و جمعی مرز نشینان اشاره دارد که در پاسخ به شرایط محیطی و اقتصادی اتخاذ می‌شود. از دیدگاه رویکرد اراده‌گرا برخی از کارگران به دلیل جذابیت مالی، استقلال و انعطاف‌پذیری، به‌طور داوطلبانه به بخش غیررسمی وارد می‌شوند. مطالعات هینتز و پولین^۱ (۲۰۰۳) در جمهوری دومینیک نشان داد فروشندگان خیابانی به دلیل درآمد بالاتر، تمایلی به رسمی شدن ندارند. اما در رویکرد ساختارگرایی کاستلز و پورترز^۲ (۱۹۸۹) افراد به دلیل نابرابری اقتصادی-اجتماعی و فقدان فرصت‌های شغلی به اشتغال غیررسمی گرایش می‌یابند (Wamuthina, 2009:16).

این در حالی است که یکی از یافته‌های مطالعه حاضر وضعیت اقتصادی-اجتماعی در مناطق مرزی است که از نظر شاخص‌های توسعه در جایگاه مناسبی قرار ندارد. طبق گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۹۸)، برخی از استان‌های مرزی مانند سیستان و بلوچستان و کردستان، دارای نرخ فقر بالاتری نسبت به سایر استان‌ها هستند. همچنین، نرخ بیکاری در مناطق مرزی بالاتر از میانگین کشوری است و بر اساس گزارش مرکز آمار ایران (۱۴۰۰)، نرخ بیکاری در استان سیستان و بلوچستان ۱۱٪ درصد، در استان کردستان ۹٫۵٪ درصد، هرمزگان ۹٪ درصد و خراسان رضوی ۸٫۵٪ درصد گزارش شده است. علاوه بر میزان بیکاری محیط کسب و کار نامناسب در مناطق مرزی به‌عنوان مانعی جدی در برابر کارآفرینی و سرمایه‌گذاری عمل می‌کند.

1. Hintz & Polin

2. castells & porters

ریسک سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی، نبود رقابت اقتصادی، نوسانات بازار، قوانین پیچیده، فساد اداری و کمبود زیرساخت‌ها به ایجاد محیط کسب‌وکار نامناسب منجر شده است. چنانچه دسوتو در کتاب «راز سرمایه» بیان می‌کند که در کشورهای درحال توسعه، به دلیل محیط کسب‌وکار نامناسب و عدم دسترسی به منابع به مشاغل غیررسمی رشد بالایی دارد. او معتقد است که ناتوانی در قانونی کردن دارایی‌ها، بوروکراسی و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب، مانع از تبدیل این فعالیت‌ها به مشاغل رسمی می‌شود. این نظریه در زمینه مناطق مرزی ایران نیز قابل تأمل است، زیرا بسیاری از مرزنیان به دلیل شرایط اقتصادی و اجتماعی چنانچه در مطالعات (Radchenko, 2017, Roever, Sally & Skinner, 2012, Richardson & Pisani, 2012) نیز نشان داده است از مشاغل غیررسمی به‌عنوان یک استراتژی برای مقابله با فقر و بیکاری استفاده می‌کنند.

ضعف نهادی و نظام مدیریتی ناکارآمد از دیگر یافته‌های این مطالعه بود که منجر به ایجاد نابرابری و عدم تعادل در بازار کار می‌شود. در شرایطی که بازار کار رسمی نتواند نیازهای شغلی افراد را برآورده سازد یا حمایت‌های مالی و قانونی را برای ایجاد کسب‌وکارها فراهم کند، گرایش به مشاغل غیررسمی افزایش می‌یابد. از دیدگاه دسوتو برای کاهش مشاغل غیررسمی باید نظام برنامه‌ریزی و مدیریتی صحیح حاکم باشد و کاهش بوروکراسی، تقویت شبکه‌ها و عدالت در توزیع منابع، به‌ویژه در مناطق محروم که از لحاظ دسترسی به منابع و امکانات با محدودیت مواجه هستند، در دستور کار قرار گیرد (De soto, 1989: 120). در غیر این صورت اگر نهادها قادر به حمایت‌های لازم برای ایجاد کسب‌وکار نباشند، کارآفرینان قادر نخواهند بود مجوزهای لازم برای فعالیت‌های اقتصادی خود را دریافت کنند و از حمایت‌های مالی و آموزشی بهره‌مند شوند (Sinha, 2013: 16 & Chaudhuri, 2018: 1113).

در بسیاری از جوامع درحال توسعه دولت برای کاهش اشتغال غیررسمی به ارائه سیاست‌های حمایتی و مراکز کارآفرینی می‌پردازد برای مثال دولت هند با ایجاد مراکز کارآفرینی و ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به جوانان، سعی در تقویت مهارت‌های

شغلی و افزایش دسترسی به بازارهای کار رسمی داشته است. نتایج این برنامه‌ها نشان‌دهنده کاهش نرخ بیکاری و افزایش امنیت شغلی در میان جمعیت روستایی است (Kumar & Singh, 2018: 4).

در مکزیک نیز دولت اجرای سیاست‌های حمایتی و تدوین «برنامه ملی حمایت از کارآفرینی و نوآوری»^۱ به منظور تسهیل دسترسی به منابع مالی، آموزش و مشاوره به کارآفرینان کوچک و متوسط را طراحی کرد که در مناطق کم برخوردار به کاهش فعالیت‌های غیررسمی یاری رساند. به علاوه، مکزیک با تقویت همکاری‌های بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی، به بهبود زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی پرداخت و بدین ترتیب زمینه را برای رشد مشاغل رسمی فراهم ساخت (Gonzalez, 2020: 54). این تجربیات می‌تواند به عنوان الگوهایی برای کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، در راستای بهبود وضعیت اشتغال و کاهش وابستگی به بخش غیررسمی مورد استفاده قرار گیرد.

علاوه بر این، ضعف نهادی می‌تواند به عدم وجود شبکه‌های حمایتی و همکاری بین نهادی منجر شود. در اغلب مناطق مرزی، همکاری بین نهادهای دولتی، خصوصی و جامعه مدنی ضعیف است و این امر مانع از ایجاد یک اکوسیستم حمایتی برای مشاغل رسمی می‌شود. در چنین شرایطی موانع راه‌اندازی کسب‌وکار غلبه می‌یابد و افراد مجبور به انتخاب مشاغل غیررسمی می‌شوند. همچنین ضعف نهادی می‌تواند به عدم وجود اطلاعات کافی درباره بازار کار و نیازهای اقتصادی منطقه منجر شود. در بسیاری از مناطق مرزی، اطلاعات مربوط به فرصت‌های شغلی، مهارت‌های مورد نیاز و روندهای بازار کار در دسترس نیست و افراد نمی‌توانند تصمیمات آگاهانه‌ای درباره شغل خود بگیرند (Williams, & Nadin, 2012: 11).

عوامل جغرافیایی و اکولوژیک از دیگر یافته‌های مطالعه حاضر بود. محدودیت‌های زمین کشاورزی، شرایط طبیعی و محیطی مانند کمبود امکانات زیرساختی، دسترسی به مرز و فضای جغرافیایی مناسب برای قاچاق، در اشتغال غیررسمی مؤثر هستند. در مناطق مرزی

1. National Entrepreneurship and Innovation Program

ایران کشاورزی پایدار وجود ندارد و صنایع رسمی به‌اندازه کافی توسعه نیافته‌اند، بنابراین افراد به مشاغل غیررسمی مانند دستفروشی، کارهای خدماتی و فعالیت‌های غیرقانونی اشتغال می‌یابند. همچنین، جابجایی نیروی کار و مهاجرت مرزنشینان به شهرها رقابت را در بازار کار افزایش می‌دهد و فشار بیشتری بر دستمزدها وارد می‌کند و منجر به نابرابری اقتصادی و توسعه ناپایدار می‌گردد. درک این تأثیرات برای سیاست‌گذاران ضروری است تا برنامه‌های مؤثری برای تقویت بازار کار رسمی در مناطق مرزی طراحی کنند، برنامه‌هایی که شامل بهبود زیرساخت‌ها، ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار و تقویت نهادهای قانونی است. این یافته‌ها با مطالعات ایران‌دوست (۱۳۸۹)، قادر زاده (۱۳۹۰)، متقی و همکاران (۱۴۰۰)، و (ILO, 2018) همسو است.

علاوه بر عوامل درون‌مرزی، عوامل برون‌مرزی نیز شامل اشتراکات فرهنگی، تحولات فرامنطقه‌ای، منافع اقتصادی کشورهای هم‌مرز و سیاست‌های بین‌مرزی در ایجاد اشتغال غیررسمی نقش دارند. فعالیت اقتصادی در مناطق مرزی اغلب دارای زمینه تاریخی - فرهنگی خاصی است که نقش مهمی در ایجاد و تقویت شیوه‌های کسب معیشت ایفا می‌کند. اشتراکات فرهنگی - تاریخی و پیوندهای قوم‌و‌خویشی با مردمان آن‌سوی مرز منجر به ایجاد شبکه‌سازی می‌شود که دسترسی به منابع مختلف از جمله اطلاعات، فرصت‌های شغلی و اجتماعی را فراهم می‌سازد.

بر اساس نظریه شبکه اجتماعی گرانووتر^۱ (۱۹۷۳) روابط اجتماعی در ایجاد و تقویت مشاغل غیررسمی مؤثر است. در مناطق مرزی، شبکه‌های اجتماعی قوی می‌تواند به‌عنوان کانال‌هایی برای انتقال اطلاعات و فرصت‌های شغلی عمل کند و این موضوع به‌ویژه در جوامع با هویت‌های قومی و فرهنگی مشترک مشهود است. پیش از ایجاد مرزها، مرزنشینان نیازهای خود را از طریق کشورهای همسایه تأمین می‌کردند و به تعبیر گیدنز، «مکان» به طریقی آنان را در این موقعیت قرار داده و عاملیت مکان در زمان تداوم یافته و ذهنیت و هویت مرزی را شکل داده است. بخشی از هویت مرزی، عجین شدن ابعاد مختلف زندگی

1. Granovetter

با مرز، تعریف مرز و پذیرش مشاغل مرزی است (سلطانیان و بشماق، ۱۳۹۸). فعالیت‌های غیررسمی در تعریف مرزنشینان اغلب پذیرفته شده است و از لحاظ دینی نیز جز در موارد خاص، ممنوعیتی ندارد. از این منظر، تعریف دینی در ایجاد و تداوم اشتغال غیررسمی یاری می‌رساند.

در کنار عوامل ذکر شده تحولات فرا منطقه‌ای مانند تغییرات سیاسی و اقتصادی در کشورهای همسایه و سیاست‌های بین‌مرزی در ایجاد اشتغال غیررسمی مؤثر است (Smith, 2019: 575). سیاست‌های کشورهای هم‌مرز از طریق مدیریت مرزها، قوانین تجارت و تعرفه‌ها، و تفاوت در قوانین تجاری و مالیاتی، باعث ایجاد فعالیت‌های غیررسمی می‌شود. به‌عنوان مثال، اگر تعرفه‌های واردات در یک کشور بالا باشد، افراد به سمت مشاغل غیررسمی و قاچاق گرایش می‌یابند. همچنین، جنگ و شرایط تحریمی و شدت آن یکی از دلایل مهم اشتغال غیررسمی و قاچاق کالا در مناطق مرزی است. تحریم‌ها دسترسی به منابع مالی و کالاهای اساسی را محدود می‌کند که این وضعیت در مناطق مرزی با دشواری‌های بیشتری همراه است. در چنین شرایطی، مرزنشینان برای تأمین نیازهای خود به فعالیت‌های غیررسمی روی می‌آورند که با سرمایه کمتر و بدون رعایت قواعد گمرکی و بوروکراسی قابل دسترسی است. این یافته‌ها با مطالعه (Schneider, 2000) و (Amuzgar, 2014) همسو است.

این مطالعه نشان می‌دهد که اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران ماحصل تعاملی پیچیده از عوامل درون‌مرزی و برون‌مرزی است. برای مقابله با چالش‌های موجود و بهبود وضعیت اشتغال در این مناطق، نیاز به سیاست‌گذاری‌های جامع وجود دارد که به بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی، تقویت نهادهای قانونی و حمایت از کارآفرینان بپردازد. همچنین توجه به ابعاد اجتماعی و فرهنگی اشتغال غیررسمی و ایجاد یک اکوسیستم حمایتی برای کسب و کارهای رسمی، می‌تواند در تقویت بازار کار رسمی مؤثر باشد. ناهمگونی اشتغال غیررسمی در مناطق مختلف اعمال سیاست‌های یکسان را برای همه کشورها غیرممکن می‌سازد بنابراین موفقیت کاهش اشتغال غیررسمی رویکردی

چندجانبه و جامع موردنیاز است. با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر پیشنهادهای کاربردی زیر در راستای کاهش اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران ارائه می‌گردد:

۱- با توجه به ضعف نظام مدیریتی و برنامه‌ریزی پیشنهاد می‌شود چارچوب‌های قانونی- حمایتی و برنامه‌های توسعه‌ای متناسب با نیازهای محلی در مناطق مرزی موردتوجه قرار گیرد.

۲- نظر به ضعف زیرساخت‌های تولید در مناطق مرزی پیشنهاد می‌شود به‌منظور دسترسی به بازارها و کاهش هزینه‌های تجاری و تقویت زیرساخت‌های تولید، سرمایه‌گذاری‌های لازم انجام گردد.

۳- با توجه به محیط نامناسب کسب‌وکار، پیشنهاد می‌شود تسهیل اعطای مجوزها و ثبت کسب‌وکارها صورت گیرد و مشوق‌های مالی و اعتباری برای تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش رسمی انجام گردد.

۴- با توجه به ضعف فرهنگ کارآفرینی، پیشنهاد می‌شود برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای ارتقا مهارت‌های کارآفرینی و برنامه‌های رسانه‌ای و اجتماعی برای ترویج فرهنگ کارآفرینی در دستور کار قرار گیرد.

۵- با توجه به غلبه رویکرد امنیتی در مدیریت مناطق مرزی پیشنهاد می‌شود رویکرد توسعه‌ای چندگانه به مناطق مرزی لحاظ شود تا علاوه بر مسائل امنیتی، بعد توسعه‌ای نیز موردتوجه قرار گیرد.

۶- با توجه به اینکه منافع اقتصادی کشورهای هم‌مرز متأثر از یکدیگر است، پیشنهاد می‌شود تقویت همکاری و توافق‌نامه‌های مرزی جهت تسهیل تجارت قانونی و نشست‌های مشترک برای شناسایی فرصت‌های همکاری و کاهش تنش‌های سیاسی- اقتصادی موردتوجه قرار گیرد.

سپاسگزاری

از نویسندگان محترم این پژوهش قدردانی می‌شود.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Kimia Vaezi

 <http://orcid.org/0000-0009-6665-4668>

Mansour Fathi

 <http://orcid.org/0000-0001-9387-0643>

Hojatollah Mirzaei

 <http://orcid.org/0000-0002-3132-6068>

Hamideh Adelyan Rasi

 <http://orcid.org/0000-0002-8220-2989>

منابع

- اسفندیاری، یوسف و مهربانی، فرزانه (۱۳۸۵). اقتصاد غیررسمی و تأثیرات آن بر توسعه اقتصادی. *مجله پژوهش‌های اقتصادی ایران*، دوره ۴، شماره ۱: ۱۵-۳۵.
- بابعالی، وحید و زراء نژاد، منصور (۱۳۹۹). برآورد حجم اقتصاد غیررسمی ایران: رویکرد منطق فازی. *مدیریت و مهندسی صنایع دستی*، دوره ۲، شماره ۴: ۶۹-۸۶.
- باینگانی، بهمن و جلایی‌پور، حمیدرضا (۱۳۹۹). بر ساخت تاریخ اجتماعی و بسترهای تکوین و تداوم اقتصاد غیررسمی (بازار و تجارت مرزی در بانه). *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۲۱، شماره ۱: ۳۲-۷۰.
- پناهی، محمدمیر؛ طالب، مهدی و میرزایی، حسین (۱۳۹۴). بازار مرزی و مناطق روستایی: بررسی نقش و جایگاه روستاییان در بازار مرزی شهرستان بانه. *پژوهش‌های روستایی*، دوره ۶، شماره ۳: ۵۱۵-۵۴۴.
- تلافی داریانی، مجتبی و خیبری، سید حسین (۱۳۹۶). ارائه یک چارچوب جامع مبتنی بر روش فرا ترکیب به منظور استفاده از تکنیک‌های داده کاوی در مسائل مدیریت منابع انسانی، *مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه*، دوره ۴، شماره ۶: ۱۳-۳۲.
- جان‌پور، محسن؛ بهرامی جاف، ساجد؛ صالح‌آبادی، ریحانه و مازندرانی، دریا (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر استمرار کولبری در روستاهای مرزی پاوه با رویکرد سناریونگاری. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۵۳، شماره ۳: ۱۱۲۱-۱۱۴۲.
- خیرالدین، رضا و رازپور، مهدی (۱۳۹۳). پایش تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی؛ چالش‌ها و ظرفیت‌ها در کارکرد جامعه روستایی شهرستان مرزی بانه. *فصلنامه روستا و توسعه*، دوره ۱۷، شماره ۴: ۲۵-۴۸.

- دانش مهر، حسین؛ کریمی، علیرضا و هدایت، عثمان (۱۳۹۸). زیست جهان مرزنشینان و سیاست‌های گمرکی: مطالعه‌ای در باب کولبران شهرستان مریوان. *فصلنامه توسعه محلی (روستایی-شهری)*، دوره ۱۰، شماره ۲: ۲۱۵-۲۳۸.
- زارع شاه‌آبادی و محمدی، آرزو (۱۳۹۹). درک و فهم پدیده کولبری در شهرستان بانه. *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۳۲، شماره ۸۱: ۱۳۵-۱۵۴.
- سلطانیان، شریف و مفاخری باشماق (۱۳۹۸). شناسایی شرایط علی تأثیرگذار بر توسعه اقتصاد مرزی (مورد مطالعه استان کردستان). *دوفصلنامه اقتصادی و توسعه*، دوره ۸، شماره ۲: ۲۷۹-۳۱۰.
- سلیمی، کاوه و قدرتی، شفیعه (۱۳۹۹). بازسازی معنایی کولبری: مطالعه کیفی کولبران غیررسمی شهر سقز. *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، دوره ۷، شماره ۲۳: ۱۷۵-۲۱۵.
- عرب مازار یزدی، علی (۱۳۸۴). *اقتصاد سیاه در ایران*. تهران. موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، تهران، نشر تحقیقات و توسعه علوم انسانی
- عنبری، موسی و عبده‌زاده، سیروان (۱۳۹۹). بر ساخت اجتماعی پدیده کولبری در مناطق مرزی غرب ایران (واکاوی زیست انتقادی کنشگران محلی در شهرستان بانه. *توسعه محلی (روستایی-شهری)*، دوره ۱۲، شماره ۱: ۱۵۳-۱۸۵.
- قادر زاده، امید. محمدپور، احمد. قادری، امید (۱۳۹۰). بر ساخت اجتماعی پدیده تجارت مرزی: ارائه یک نظریه زمینه‌ای در شهرستان مریوان. *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، شماره ۹: ۳۶-۷۹.
- قادر زاده، امید؛ محمدپور، احمد و قادری، امید (۱۳۹۲). مطالعه کیفی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر تداوم پدیده قاچاق. *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۴، شماره ۵۱: ۱۷۵-۱۹۴.
- قادر زاده، هیرش و غیاثوند، احمد (۱۴۰۱). مطالعه کیفی بسترهای تداوم کولبری در منطقه مرزی بانه. *پژوهشنامه مطالعات مرزی*، دوره ۱۰، شماره ۴: ۶۳-۸۶.
- قادری، مهدی و احمدی، یعقوب (۱۴۰۱). مناسبات تجارت غیررسمی و استراتژی‌های ماندگاری (تجارب زیسته فعالان نواحی مرزی سقز و بانه)، *توسعه محلی (شهری-روستایی)*؛ دوره ۱۴، شماره ۱: ۱-۲۶.
- کهنه‌پوشان، سید هادی و جلالیان، حمید (۱۳۹۲). تأثیر قاچاق کالا بر اقتصاد روستاهای مرزی مورد: بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان. *جغرافیا و توسعه*، دوره ۱۱، شماره ۳۲: ۶۱-۷۴.

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق...، واعظی و همکاران | ۷۵

- محمدی، سعدی (۱۴۰۰). تحلیل عوامل مؤثر بر بروز و تداوم پدیده کولبری در نواحی روستایی استان کردستان. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۵۵، شماره ۲: ۱۳۵-۱۵۴.
- محمدی، حیدر؛ موسوی جد، سید محمد؛ صالحی، یسرا و سلماسی، سمانه (۱۴۰۰). اشتغال پایدار شهرهای مرزی: تحلیل علل و پیامدهای کولبری در شهر بانه. *دوفصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی*، دوره ۳، شماره ۵: ۱۸-۳۵.
- محمودی، محمدامین و مرادی، علی (۱۴۰۰). کولبری، برآیند سیاست‌های معطوف به توسعه‌نیافتگی (مطالعه کیفی کولبران شهر پاوه). *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، دوره ۳، شماره ۳: ۲۱-۱.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۰). *گزارش وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران: سال ۱۳۹۹*.
- نانکلی کل آبادی، مصطفی؛ اسدیان فریده و عباسی سمنانی، علیرضا (۱۴۰۰). تحلیل ساختاری مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه روستایی با تأکید بر اقتصاد غیررسمی در استان کردستان (مطالعه موردی: مناطق روستایی مرزی شهرستان‌های مریوان و بانه). *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه ای*، دوره ۱۱، شماره ۲: ۷۵۳-۷۷۰.
- نسترن، مهین؛ ربیعی، کامران و عبدخدا، کامیار (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر تمرکز اشتغال غیررسمی در شهر مرزی بانه. *مطالعات شهری*، شماره ۱۴: ۹۱-۱۰۱.
- نصیری اقدم، احمد؛ فاطمی، میثم و نیک‌پی، حمیدرضا (۱۳۹۱). تحلیل اقتصاد غیررسمی و عوامل مؤثر بر گسترش آن در ایران. *پژوهش‌های اقتصادی ایران*، دوره ۱۱، شماره ۲: ۹۵-۱۱۷.

- Amuzgar, Jahangir (2014). "Irans economy and the US sanctions." *Middle east journal*, 68(2): 224- 238.
- Antunes, Antonio and Tiago Cavalcanti (2007). "Start-Up Costs, Limited Enforcement and the Hidden Economy." *European Economic Review*: 51(1): 203-24.
- Anderson, James, and van Wincoop, Edward. (2003). "Gravity with gravitas: A solution to the border puzzle. *American Economic Review*, 93(1), 170-192.
- Baker, Jennifer. (2008). "The Role of Informal Employment in the Economy: A Review of the Literature." *Journal of Economic Literature*, 46(2), 252-285.
- Bernabe, Santiago (2002). *A profile of Informal Employment: the Case of Georgia*. ILO, Geneve.
- Bohata, Martin (2002). "Informal economy and employment in transition countries." *Empirical Economics*, 27(3): 429- 442.

- Bohme, Miriam, and Thiele, Rainer (2014). "Informal employment and the boundaries of the formal sector." *Journal of development studies*, 50(4): 572- 590.
- Cohen, Micheal. (2018). "Economic Challenges in Border Regions." *Journal of Borderlands Studies*, 33(2), 145-162.
- Chen, Martha (2012). "The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies." *WIEGO*, 1: 1- 26.
- Chaudhuri, Kausik and Schneider, Friedrich. (2006). "The Size and Development of the Shadow Economy: An Empirical Investigation from States of India." *Journal of Development of economics*, 80(2): 428-443.
- Chaudhuri, Suman, and Mukhopadhyay, Abhiroop. (2018). "Informal Sector and Its Impact on Employment in India: A Study of the Selected States." *International Journal of Social Economics*, 45(7), 1102-1118.
- De Soto, Hernanndo (1989). *The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World*. New York, NY: Harper & Row.
- De Soto, Hernando (2005). *The mystery of capital why capitalism triumphs in the west and fails everywhere else: Basic books*.
- Gonzalez, Joaquin (2020). "Entrepreneurship and Economic Development in Mexico: An Analysis of Government Policies". *Latin American Politics and Society*, 62(3), 45-67.
- Granovetter, Mark (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology*, 78(6), 1360- 1380.
- Glass, Gregory (1976). "Primary, secondary, and meta- analysis of research." *Educational researcher*, 5(10): 3-8.
- Gunatilaka, Ruvivi and Jayawardena, Priyanka. (2010). "The Informal Sector and the Growth of Informal Employment: A Statistical Framework." *Journal of Informal Economy*, 3(2), 145-160.
- Heiniger, Hans and Kesselring, Thomas. (2013). "The Role of Informal Employment in the Transition to Formal Employment: A Case Study of the Urban Informal Sector in Thailand." *World Development*, 47: 124-135.
- Helmke, Gretchen, and Levitsky, Steven. (2004). "Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda." *Perspectives on Politics*. 2(4): 725-740.
- Hintz, Martin, & Polin, R. (2003). "Informal Sector and Street Vendors in the Dominican Republic." *Journal of Development Studies*, 39(6), 1-18.
- Hofstede, Geert (1980). *Cultures consequences: international differences in work-related values*.
- International Labour Organization. (2013). *The informal economy and decent work: A policy resource guide supporting transitions to formality*.

- www.ilo.org/publications/informal-economy-and-decent-work-policy-resource-guide-supporting
- International Labour Organization. (2018). *Women and men in the informal economy: A statistical picture*. Third edition. Retrieved from <https://www.ilo.org>.
 - International Labour Organization. (2022). *Labour Market Transitions in the Middle East and North Africa*. www.ilo.org/data-and-statistics.
 - International Labour Organization. (2023). *Informal economy*. [www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal economy/langen/ index.htm](http://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/langen/index.htm).
 - International Labour Conference. (2013). *Transitioning from the Informal to the Formal Economy*. International Labour Office.
 - Jacobs, Jane (1984). *Cities and the wealth of nations: principles of economic life*. New York: Random house.
 - Kumar, Amit., & Singh, R. (2018). "Rural Employment Schemes: A Study of MGNREGA in India." *Journal of Rural Studies*, 62, 1-10.
 - Lesser, Catherine and Moisé-Leeman, Eugène (2009). "Informal Cross-Border Trade and Trade Facilitation Reform in Sub-Saharan Africa." *OECD Trade Policy Working Papers*: 86.
 - Loayza, Norman, & Rigolini, Jamele. (2006). *Informality: Trends and cycles (Policy Research Working*. Paper No. 4078). Washington, DC: World Bank.
 - Maloney, William (2004). "Information revisited." *World development*, 32(7): 1159-1178.
 - Matsongoni, Herrison and Mutambara, Emmanuel (2023). "Strategies for Survival in an Informal Economy: Illegality of Zimbabwean Informal Cross Border Traders at Ports of Entries in Southern Africa." *International Journal of Community Well-Being*, 3(6): 203- 221.
 - North, Douglass.Cecil (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge university press.
 - Radchenko, Nikita (2017). "Informal employment in developing economies: Multiple heterogeneity." *The Journal of Development Studies*, 53(4), 495-513.
 - Razin, Assaf and Sadka, Efraim, (2007) "Aging population: The complex effect of fiscal leakages on the politico-economic equilibrium," *European Journal of Political Economy*, Elsevier, 23(2): 564-575
 - Richardson, Christopher. Pisani, Michael (2008). *The informal and underground economy of the South Texas Border*. Oxford university press.
 - Roeber, Sally & Skinner, Corrarino (2016). "Street Vendors and Cities." *Environment & Urbanization (IIED)*. 28 (2): 359–374.

- Sakson, Andrzej and Matuszczyk, Ewa. (2018). "The role of informal economy in border regions of Eastern Europe." *Central European Economic Journal*, 25(2), 76-90.
- Schneider, Friedrich (2000). "Size and Measurement of the Informal Economy in 110 Countries Around the World." *Australian National Tax Centre*: 1- 50.
- Schneider, Friedrich. (2002). "The size and development of the shadow economies of 22 transition and 21 OECD countries." *Journal of the Institute of Economic Affairs*, 22(1), 42-53.
- Schneider, Friedrich. (2006). "Shadow economies around the world: what do we really know?" *European Journal of Political Economy*: 21(3): 598-642.
- Smith, John. (2019). "Cultural Interactions in Border Areas: A Comparative Study." *International Journal of Cultural Studies*, 22(4), 567-584
- Sinha, Anil. (2013). "Informal Sector in India: A Review of the Literature." *Labour and Development*, 19(1), 1-20.
- Torm, Nicolas (2022). "Factors affecting the probability of formalizing informal sector activities in Sub Saharan Africa: evidence from World Bank enterprise surveys." *African journal of economic and management studies*, 13(3): 480-507.
- Wamuthina, Miriam. (2009). "The Informal Economy: A Structural Perspective." *International Journal of Social Economics*, 36(1), 11-20.
- Wilson, James. David. (2005). "Economic development in border regions: The role of government policy." *Journal of Development Economics*, 76(2), 460-482.
- Williams, Chris, & Nadin, Sarah. (2012). "The Role of Informal Economy in the Economic Development of the UK." *International Journal of Economic Development*, 14(2), 1-18
- Wiego (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing). (2012). *The Informal Economy: A Global Perspective*. New York: WIE
- Yusuff, Olatunde. Sulaimon. (2011). "A theoretical analysis of the concept of informal economy and informality in developing countries." *European Journal of Social Sciences*, 20(4), 624-636
- Zimmer Lynne. (2006). "Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts." *Journal of Advanced Nursing*, 53(3), 311-31

استناد به این مقاله: واعظی، کیمیا؛ فتحی، منصور؛ میرزایی، حجت‌الله و عادلان راسی، حمیده. (۱۴۰۵). عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی در مناطق مرزی ایران، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۷(۶۶)، ۳۳-۷۸.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.